

Byminner

Nr 3 • 2018

LEDIG FOR
VASK

LEDIG FOR
MARFAK
SMØRING

Tullinløkka 1957, dokumentert av Leif Ørnelund (All-foto) på oppdrag fra firmaet «Norsk Caltex Oil» (California Texas Oil Company).

Tullinløkka var opprinnelige den nordligste delen av eiendommen Ruseløkka, og er oppkalt etter siste private eier Claus Tullin. Staten overtok eiendommen i 1837, og den ble mye brukt som idrettsplass for barn og ungdom etter dette. Fra 1877 ble bygningene til Norges geografiske oppmåling bygget (Statens Kunstakademi i dag), og i 1882 ble første byggetrinn av Nasjonalgalleriet reist. I 1883 fungerte plassen som utstillingsområde for «Den Norske Industri- og Kunstutstilling». Historisk museum ble oppført fra 1898.

På 1900-tallet ble plassen brukt som parkeringsplass, og Caltex bensinstasjon ble midlertidig oppført på 1950-tallet og ble etter hvert et naturlig midtpunkt for byens sjåførere med bensinpumper, vaskehall og oljeskift.

I dag er det uvisst hva denne plassen skal brukes til, trikken går midlertidig diagonalt over plassen, Historisk museum er pakket inn

for oppgradering og Nasjonalgalleriet flytter snart til Vestbanetomta. På plassens nordside reiser Universitetets nye bygg for det juridiske fakultet seg.

Store forandringer rundt det som kanskje blir en museumspark?

Kilder:

Wikipedia

Oslo Byarkiv, Tobias

Oslo Byleksikon

Byminner

Nr 3 • 2018 – Årgang 63

Utgitt av Oslo Museum i samarbeid med
Bymuseets venner.
Postboks 3068 Elisenberg
0207 Oslo
Tlf: 23 28 41 70
www.oslomuseum.no

REDAKTØR:

Kristin Margrethe Gaukstad

I REDAKSJONEN:

Gro Røde, Lars Roede, Vegard Skuseth,
Øystein Eike

FOTOBEARBEIDING:

Rune Aakvik

UTFORMING/LAYOUT:

Torunn Fossen

Forsidefoto: Tullinløkka 1957, på oppdrag fra firmaet «Norsk Caltex Oil» (California Texas Oil Company).

FOTO: LEIF ØRNELUND (ALL-FOTO)

Baksidefoto: Snørøddere i Slottsparken, ca. 1970

FOTO: HENRIK ØRSTED

Der ikke annet er angitt er illustrasjonene fra Oslo Museums egen samling og fotograf Rune Aakvik.

INNHOOLD

Lars Roede: Hovedbygningen på Frogner	4
Soffi Attramadal: Større klokskap om gammelt bokskap	14
Gunnar Magnus: Kjellerlokalet der samfunnstopper debatterte med studenter	20
Kirsten Linde: Gunerius Pettersens magasin 1902	32
Gro Røde: Soria Moria. Eventyrlige historier fra Torshov.....	42
Vegard Skuseth: Movember og bartetrender.....	52
Program Bymuseet	56

FORORD

Etter mange år med forfall setter Oslo kommune nå av betydelige midler til en oppgradering av de indre gemakker på Frogner Hovedgård, og forvalterne gleder seg. Sivilarkitekt, kulturminneentusiast og seniorrådgiver ved Oslo Museum Lars Roede har skrevet en kort versjon av husets historie. Om man ønsker mer historikk om denne praktgården anbefales hans bok «Frogner hovedgård – Bondegård, herskapsgård, byens gård» fra 2012. I ett av rommene i herskapsgården befinner det seg et gammelt bokskap, med over hundre gamle bøker. Hvilke bøker er det, og hvor kommer de fra? Soffi Attramadal, museets nye spesialbibliotekar, har undersøkt skapet og gir oss ny kunnskap om innholdet.

Journalist og filosof Gunnar Magnus vekker til live Studentersamfundets viktige betydning på 1960- og 70-tallet. «Kroa» i Storgata 22 var et sentralt samlingspunkt for studenter og samfunnstopper, og debattene var høylydte men konstruktive. Litt lenger bort i Storgata åpnet Gunerius Pettersen sitt vareutsalg i 1852, og i forbindelse med 50-års jubileet i 1902 fikk to fotografer et omfattende dokumentasjonsoppdrag av firmaets grosserer. Fotografiene er i Oslo Museums eie og konservator Kirsten Linde ved Museene i Akershus har sett nærmere på dokumentasjonen og viser oss en foto-basert artikkel om dette oppdraget.

Da Arbeidermuseets Gro Røde forberedte seg til Kjenn din by-programmets arrangement om Kulturslottet Soria Moria, ble hun så begeistret over de opplysningene hun fant at hun måtte skrive om det til våre lesere.

Og som vanlig tar fotoarkivar Vegard Skuseth oss med inn i museets rike fotosamling, denne gangen ser han nærmere på samtidens «movember» med et blick på tidligere tiders bartetrender.

Redaksjonen ønsker sine lesere riktig god jul!

Kristin M. Gaukstad, Redaktør

Hovedbygningen på Frogner

Mens denne artikkelen skrives, jubler gårdsfolket over at kommunen har avsatt 34 millioner kroner til en stor istandsettelse av hovedbygningen. Begeistring er stor hos museumsfolk i huset, fra direktør til vaktpersonale. De har i flere tiår sett tiltagende forfall fordi jevnt vedlikehold har vært forsømt. Maling flasser av, stukkatur løsner, vinduer forvitrer, og overflater er nedslitte. Rett skal være rett, kommunen har både i 2006–2008 og nå siden 2017 brukt store beløp til å utbedre strukturelle skader etter soppangrep i nordveggen. Huset står tryggere, men det fortjener også en ansiktsløftning. Den kommer endelig nå.

Frogner ca. 1815, etter at Bernt Anker forlenget hovedbygningen. Tårnet sto da over innkjørselen gjennom låven i sørfløyen.

AKVARELL AV UKJENT KUNSTNER

Hovedbygningen fikk sin siste gjenomgripende istandsettelse i årene etter 1950, da direktør Harald Hals II endevendte interiørene. Forgjengeren gjorde mange rom til portrettgallerier, og veggene var tett behengt med malerier. Noen møbler fra samlingene var utplassert. Hals behandlet værelsene slik overleverte innredningsdetaljer inviterte til. Selskapslokalene i 2. etasje fikk gode kopier av tapeter som svarte til det fremherskende stilpreget og møbler fra samme periode, og veggene ble belemret med færre bilder. Hals skrev i Museumsnytt 1960 om innredningen som i hovedtrekkene er blitt stående i seksti år:

Resultatet er blitt en rekke interiører noenlunde slik man kan vente å finne dem i en gammel herregård. Men sant å si forteller museet såre lite om den byen det skal representere.

Den fortellingen sørget museet for i 1980-årene, og igjen etter 2010, i utstillingslokalene som var blitt innredet i øst- og vestfløyen. I 2000 flyttet administrasjonen ut av hovedbygningens 1. etasje til en ny kontorbygning øst for anlegget. Da ble det mulig å innrede også denne etasjen som tidsbilder fra dagliglivet i Frogners fortid. Men dette lot seg ikke realisere

Midtrommet i 2. etasje slik Harald Hals II innredet det med tapeter, gardiner og møbler fra tidlig 1800-tall.

FOTO: KNUST ENG, 1970

i årene med omfattende skadeutbedringer.

Inngrepene for ti år siden ga oss ny viten om husets historie. Dette, og kildeundersøkelsene som var forutsetninger for å utgi boken om Frogner i 2012, gjør oss bedre rustet til å gå løs på oppgaven å innrede bygningen så den kan formidle sin egen historie tydeligere. Veien blir til mens vi går, og istandsettelsen som forestår vil gi oss enda flere nye innsikter til å gi Frogner det utseendet gården fortjener, til glede for byen som skal bruke den.

Byminner bruker ventetiden til å

oppsummere det vi nå vet om Frogner etter kildestudier og bygningsundersøkelser i de siste tiårene. Jeg farer lett over middelalder og tidlig nytid og går rett løs på perioden etter 1747, da gården fikk bebyggelsen som fremdeles står.

Scheels «herregård»

Midtpartiet i hovedbygningen er et laftehus. Før 2000 mente vi at det kunne være huset hvor leilendingene bodde, kanskje fra før 1700. Vi antok at Hans Jacob Scheel (1714–1774), som kjøpte gården i 1747, forvandlet

bøndenes hus til «herregård» ved å utvide det og kle veggene med utmurt bindingsverk.¹ Da tømmeret ble avdekket, oppsto tvil. Det manglet værslitasjen etter høy alder. Tvilen ble bekreftet av en takst fra 1747, som fortalte at Scheel overtok et ubeboelig anlegg,² og av NIKUs dendrokronologiske analyse i 2010, som viste at tømmeret ble felt vinteren 1748 og at Scheel reiste huset i 1749–50.³ Scheel kom til Norge i 1737 og ble ingeniør-offiser, og han giftet seg i 1746 med Catharine Brüggman. Deres fjerde barn ble født på Frogner 24. mars 1750 – da må huset ha vært ferdig innredet og beboelig.⁴

Tømmerhuset var ment for gårdsbestyreren, og den egentlige hovedbygningen skulle bygges nord for gårdstunet, i enden av barokkhagens akse. Spor i bygningen tyder på at dette var «bondens hus». Takhøyden var lav i første etasje, vinduene var bare 70 cm høye, og huset kan ha vært planlagt med svalgang og utendørs trapp. Scheel kan ha forbygget seg og var nødt til å utsette residensen og flytte inn selv. Da kledde han veggene med utmurt bindingsverk og en kappe av puss, så de skulle se ut som murvegger. Samtidig forhøyet han vinduene i første etasje til omtrent nåværende høyde. I overetasjen var

Hans Jacob Scheel. Som offiser lot han seg avbilde med rustning etter tidens skikk. Men han hadde neppe rustning, bare uniform.

MALERI AV PEDER ALS, 1753. P. E. FOTO: SIRI BERREFJORD

åpningene i tømmerveggen høyere, og de ble ikke utvidet. Det tyder på at familien planla å bo der midlertidig, til de kunne flytte inn i en mer herkelig hovedbygning, og la gårdsbestyreren bo nede – en «upstairs-downstairs»-situasjon. Så tok pengene

slutt, og familien Scheel måtte ta hele huset i bruk for en stadig voksende barneflokk. Da sløyfet de svalen og flyttet trappen til forgangen – som var i trangeste laget. Trappen stengte et vindu i hver etasje, og en bjelke måtte skamhugges for å komme uskadd opp

og ned. Tilværelsen på Frogner ble kortvarig, for byggearbeidene hadde sprengt budsjettet. I pengesnød måtte Scheel selge hele gården før bygningen var helt ferdig. Neste eier fullførte innredningen og tårnet over innkjørselen gjennom sørfløyen.

Friderich Clauson (1719–1773) var født ved Lilletorget i Vaterland som sønn av en nyrik høker. Faren ble etter hvert en velstående kjøpmann og ga sønnen utdanning. Friderich overtok og utvidet forretningen og ble eier av gården på Karl Johans gate 14 og løkken Fredensborg, og i 1754 fikk han av Hans Jacob Scheel arvefeste på løkken Svenskebråten under Frogner. Der oppførte han en herskkelig hovedbygning med barokkhage nede mot Drammensveien.⁵ Løkken kalte han Friderichsberg etter seg selv. Clausons sosiale løft var ikke ferdig med dette. Han giftet seg for annen gang med Eleonore Leuch fra byens trelastpatrisiat, og i 1772 kjøpte han Bærums jernverk. Sønnen Conrad Clauson og hans barn fullførte klassereisen.⁶

Da Friderich Clauson døde i 1773, ble Eleonore eier. Neste år giftet hun seg med presten Bernt Ancher Sverdrup (1734–1809). Deres bidrag til Frogners historie er et «Situations Chart over Frogner Gaard» i 1777, en

uunnværlig kilde til kunnskap om gården og hagen. Da fru Eleonore døde i 1786, ville den sørgende enkemann ikke bli boende på gården han fikk med henne, men flyttet til Høvik og solgte Frogner til fetteren Iver Elieson i 1787. Heller ikke han satte spor etter seg på selve gården, men utvidet den ved å kjøpe halve nabogården Søndre Frøen vest for Frognerelven – et areal som nå omfatter det meste av Vigelandsanlegget.

Ankers Frogner

De neste eierne, Bernt og Mathia Anker, ga anlegget den form det stort sett har i dag. Bernt (1746–1805) var antagelig landets rikeste mann, skogeier, jernverkseier og trelasteksportør. Han overtok det meste av familiebedriften, som han i begynnelsen drev sammen med sin mor, Karen Elieson. I 1773 inngikk han et fornuftsekteskap med den rike Mathia Collett (1737–1801), enke etter Morten Leuch, eier av Bogstad. De «unge» flyttet inn i Ankers

Kartet fra 1777 viser Frogner med bebyggelse og hage, sannsynligvis fra Scheels tid. Hans planlagte men aldri oppførte residens i enden av hagen er inntegnet av forfatteren.

UTSNITT AV SITUATIONS CHART OVER FROGNER GAARD AV PATROCLUS HIRSCH, 1777

Bernt Anker.

MALERI AV FREDRIK KASTRUD PETERSEN, CA. 1790 – KOPI ETTER JENS JUEL.

bygård ved Bjørvika, Paleet. Landstedet var antagelig løkken Sommerro, og kanskje Ullevål, som Bernt kjøpte i 1787. I 1790 kjøpte de Frogner av nevøen Iver Elieson, og det var deres sommerbolig gjennom resten av livet. Ekteparet førte et selskapelig hus. Hver søndag kom hele byens *beau monde* til *assemblée* i Paleet, eller om

Mathia Anker, født Collett.

MALERI AV ERIC GUSTAV TUNMARCK (ANT.), 2. HALVDEL AV 1700-TALLET.

sommeren på Frogner. I pent vær var de antagelig i hagen, men i regnvær måtte de inn. Da var Scheels gamle hus for lite. De måtte utvide det mot øst med en stor sal. Symmetrien krevde et like langt tilbygg mot vest. Tilbyggene ble oppført av utmurt bindingsverk, uten tømmer innvendig. Veggene ble pusset for å illudere

murverk, og for å gjøre illusjonen fullkommen ble den mest synlige nordveggen også forblendet med tegl utenpå bindingsverket, mens fasaden mot tunet bare ble pusset.

Hovedinngangen ble flyttet til tilbygget i vest, og en trapp ble anlagt der. Da ble gjester ledet opp i vestre ende av øvre *bel étage*, slik at de måtte la

seg imponere av vandringen gjennom fem værelser på rekke, en *enfilade*, før de kom til den digre salen på 130 m². Den fikk engelske tapeter i fransk stil, dekorert med symmetriske arabeskmotiver. De er en tapethistorisk sensasjon, for bevarte engelske tapeter av denne typen var ukjent for forskerne. Britiske nasjonalsymboler som løver og enhjørninger og roser og tistler bekrefter at de kommer derfra, og på baksiden finnes engelske stempler fra 1793.⁷

Anker kunne ikke leve med den-

beskjedne takhøyden ovenpå. Han ville ha høyreiste rom, men måtte beholde samme utvendige høyde som i midtseksjonen. Da måtte himlingene henge oppunder hanebjelkene i sperrebindene. Det store spennet uten strekkbjelker ved oppleggene gjorde at langveggene ble presset utover av taket, siden de ikke kunne ta opp sidetrykket. Selv uten loddsnor er det godt synlig at de er faretruende ute av lodd. Underveis forsto tømmerne at noe måtte gjøre, og de satte

opp høye stolper innvendig gjennom begge etasjer for å stabilisere veggene. Det var ikke nok, og en senere eier avverget sammenbrudd ved å sette opp to rekker frittstående stolper som understøttet taket. Stolpene reddet antagelig tapetene, for de gjorde ballsalen mindre anvendelig, slik at den ble degradert til et loft. Derfor ble den aldri modernisert med nye tapeter – all innredning fra Ankers tid er i behold.

Siktlinjen gjennom hele 2. etasje østover fra altanværelset i vest. Veggene har samme høyde som i det eldre midtpartiet, men Bernt Anker løftet himlingen opp i takkonstruksjonen. Tapetet har sjablongmaling fra ca. 1850.

Engelsk tapet i fransk stil fra 1793 i Ankers sal. På sokkelen nederst ligger Englands løve og Skottlands enhjørning. I vasen mellom dem står nasjonalblomstene rose og tistel.

Frogner sett fra vest ca. 1840, etter at Benjamin Wegner rev sørfløyen og flyttet tårnet over på hovedbygningen.

MALERI AV J.P. LOHR.

1800-årene

Bernt og Mathia Anker var barnløse. Hun døde i 1801, han i 1805, og han testamenterte det meste av formuen til et fideikommiss som skulle kaste av seg penger til gode formål. Nevøen Morten Anker (1780–1838) kjøpte Frogner fra fideikommisset i 1807 for 80 000 riksdaler og satte seg i stor gjeld. Han og fru Annette fikk tolv

barn, og de måtte gjøre noen endringer for å få plass til alle. Vestre trapp ble ombygget, og den store gangen i 2. etasje ble forkortet. Mange vinduer ble fornyet. Så lenge tidene var gode, fortsatte de å leve herskkelig på Frogner. Men gjelden var stor, og da tidene ble dårlige etter 1814 og fideikommisset gikk konkurs i 1819, slet Morten Anker med en uhåndterlig gjeld. Det

endte med tvangsauksjon i 1836.

Kjøperen var Benjamin Wegner (1795–1864), direktør og medeier i Modums Blaafarveværk. Både han og fru Henriette Seyler (1805–1875) var tyskfødte. De hadde lenge lett etter en passende bolig i Christiania, hvor verket hadde kontor, og de slo til med et bud på 53 000 speciedaler. I Wegners tid ble det gjort store endringer på uthusene, mens de stort sett nøyde seg med vedlikehold i hovedbygningen. Det største inngrepet var at de rev sørfløyen som stengte for utsikt mot fjorden og flyttet tårnet derfra til taket på hovedhuset. Men også Wegner fikk økonomiske problemer da blåfarveverket ble rammet av konkurransen fra det nye pigmentet syntetisk ultramarin, som var langt billigere å produsere. Verket hadde også kjøpt Hassel jernverk i Eiker, som gikk med store underskudd. De tapte 50 000 speciedaler på denne investeringen. For å sanere gjeld måtte Wegner selge Frogner i 1848.

Bergenskjøpmannen Fredrik Georg Gade (1807–1859) hadde tjent seg rik på detaljhandel. Hardt arbeid tæret på helsen, og han måtte la en sønn overta forretningen. Han lette lenge etter en landeiendom nær Bergen for å trekke seg tilbake, men uten hell. Så fikk han vite at Frogner

var til salgs og reiste til Christiania for å forhandle med Wegner. De ble enige om en kjøpesum på 71 000 speciedaler, hvorav nesten halvparten ble dekket ved at Gade overtok et pantelån. Gade interesserte seg for landbruk og fornyet mange av gårdens driftsbygninger, men gjorde få inngrep i hovedbygningen. Som enkemann etter at hans kone døde av kolera i 1853 var han mer opptatt av å utstykke og selge tomter til utbyggere i den raskt voksende byen. På denne tid begynner navnet «Frogner hovedgård» å dukke opp i skriftlige kilder, for å skille mellom selve gården og dens fraskilte eiendommer. Gades fire barn hadde Frogner i sameie fra 1859. Sønnen Gerhard (1844–1909) bestyrte gården og bosatte seg der med sin amerikanske kone Helen. Han var amerikansk konsul og besøkte ofte USA. Sønnene studerte ved Harvard, og to av dem og en søster ble amerikanere. Fra Gades tid har vi godt kjennskap til livet på gården takket være barndomserindringer av sønnen John Allyne Gade. Fra denne tiden finnes også mange fotografier og skriftlige kilder fra Frogner.

Kristiania kommune kjøper Frogner

I 1878 ble Frogner innlemmet i Kristiania, bortsett fra arealene på Søndre

Bergenskjøpmannen Fredrik Georg Gade, som kjøpte Frogner i 1848.

AMBROTYPY AV UKJENT FOTOGRAF, CA. 1850

Fru Helen Allyne Gade og sønnen Herman i 1894, i familiens dagligstue, altanværelset i vestre ende av 2. etasje. Så tidlige fotografier av hjemlig dagligliv er sjeldne. Dette viser et litt overmøblert, men hyggelig værelse, det samme som på side 9.

UKJENT FOTOGRAF

Frogner i 1905, rett før kommunen rev uthusene øst for østfløyen. Hagen nord og øst for tunet ble åpnet som offentlig park i 1904.

FOTO: FRITZ HOLLAND, 1905

Frøen vest for elven. Da var allerede mye av det historiske gårdsarealet solgt unna, og i de neste årene ble det meste øst for Kirkeveien også frasolgt. Etterspørselen etter byggetomter var stor. Midt i 1890-årene var storbyens mangel på gravplasser akutt. Østre Gravlund ble åpnet i 1895, og samme år fikk kommunen et brev fra konsul Gerhard Gade, med tilbud om å kjøpe et større areal av Frogner. Etter forhandlinger ble de enige om at kommunen skulle overta alle arealer

vest for Kirkeveien, inkludert Frøen-jordene vest for elven for 750 000 kroner. Bystyret vedtok å kjøpe 26. mars 1896, med rett for konsul Gade til å bli boende på Frogner livet ut. Kommunens plan var å regulere det meste av arealet øst for elven til kvartaler med leiegårder og offentlig bebyggelse, og legge ut Frøen-jordene og elvebredden til kirkegård.

Under planleggingen innså kommunen at Frogner heller burde brukes til en bypark, og Vestre Gravlund ble

i stedet anlagt på tomter kjøpt fra Borgen og Volvat. Kristiania-krakket reddet også gårdens bebyggelse, siden etterspørselen etter tomter uteble – og siden konsul Gade var seiglivet. Da han døde i 1909, fikk Bymuseet overta etter hvert – og byen fikk Frognerparken.

Lars Roede er sivilarkitekt dr.ing. og har hatt en rekke stillinger og tillitsverv i kulturminnevernet, blant annet generalsekretær i Fortidsminneforeningen og direktør for Oslo Bymuseum.

Roede er forfatter av en rekke kultur- og arkitekturhistoriske artikler og boken «Frogner Hovedgård – Bondegård, herskapsgård, byens gård.»

Litteratur:

- Gade, John Allyn 1942: *All My Born Days*. New York, Charles Scribner's Sons.
- Gjerdi, Trond 1996: «Frogner gård. Fra klostergods til kommunal eiendom». *Byminner 1/2 1996*, s. 4–12.
- Magnussen, Kjeld 1967: *Gaarden Store Frogner*. Oslo Bymuseum.
- Roede, Lars 2012: *Frogner hovedgård – Bondegård, herskapsgård, byens gård*. Oslo, Pax forlag.
- Scheel, Christian Fredrik 2005: *Slekten Scheel i Danmark og Norge*. Oslo, eget forlag.
- Sellæg, Jo. 2000: *Frogner hovedgård – Bygningshistorisk vurdering av hovedbygningens interiører*. Rapport etter oppdrag fra Oslo Bymuseum.
- Wegner, Rolf Benjamin 1963: *Familien Wegner*. Halden, eget forlag.

Noter:

- ¹ Magnussen 1967: 20–21.
- ² Åbotstakst 16.06.1747, Aker sorenskriveri, tingbok 39, fol. 319.
- ³ Stormes, Jan Michael 2010.
- ⁴ Roede 1912, s. 61.
- ⁵ Løkken ligger nederst på vestsiden av Halvdan Svartes gade, der det i 1936 ble oppført boligblokker i rød tegl tegnet av Torp & Torp.
- ⁶ Conrad Clauson drev Bærums verk opp til et av de ledende i landet, før han døde for tidlig i 1785. Hans enke giftet seg med stiftamtman Frederik Julius Kaas, som adopterte Conrads barn fra første ekteskap. De ble i 1804 adlet under navnet Clauson-Kaas. Sønnen Frederik Clauson-Kaas ble hoffmarskalk hos kong Christian Frederik og fulgte med ham til Danmark i 1814.
- ⁷ Roede, Lars: «Hva har vi på tapetet?» *Byminner* nr.3/2011, s 18–21.

Bygningene på Frogner ble istandsatt av kommunen i 1911–12. Svalgangene og deler av tårnet ble fornyet, og murpussen utenpå bindingsverket ble fjernet. Men på fotografiet er veggene fremdeles hvitkalket, slik de fra begynnelsen var ment å være, for å se ut som murvegger.

FOTO: FRITZ HOLLAND, 1905.

Større klokskap om gammelt bokskap

Gjenopdagelse av antikvarisk boksamling i Frogner Hovedgårds andre etasje

De siste årene har avdeling for dokumentasjon og samling ved museet, gjennomført et «REVITA-prosjekt». Vi gjennomgår samlingene for å få bedre oversikt. Vi ordner og registrerer med ønske om å re-vitalisere alle samlingene. Da turen kom til Frogner Hovedgårds andre etasje, viste det seg at de 111 gamle bøkene i det vakre, gamle bokskapet ikke var registrert i museets gjenstandsdatabase *Primus*, eller i bibliotekets katalog *MikroMarc*. Det ble derfor opprettet et eget registreringsprosjekt for den antikvariske boksamlingen. For hver enkelt bok var det nødvendig å foreta en tilstandsbeskrivelse i tillegg til å katalogisere og klassifisere bøkene.

Om boksamlingen

Bøkene stod samlet i bokskapet i det som kalles «Asta Nørregaard-rommet» i hovedbygningen på Frogner Hovedgård. Akkurat hvordan boksamlingen har oppstått hersker det usikkerhet om. Vi var åpne for at den hadde tilkommet museet samlet som én gave eller som flere gaver fra forskjellige givere opp gjennom tidene. Tegn kan tyde på det siste: Håndskrevne navn i bøkene fra flere personer, vitner sannsynligvis om flere ulike eiere.

Bøkernes alder spenner fra utgivelser fra 1736 til 1917, med en hovedtyngde på utgivelser fra midten av 1800-tallet. Emnene omfatter kristen litteratur som bibler, andaktsbøker og salmebøker, men også skjønnlit-

teratur. I samlingen finnes blant annet Dickens samlede, men ikke komplette, verker. I tillegg finnes noen oppslagsverk som ordbøker og leksikon. De fleste bøkene er på dansk språk, men samlingen inneholder også bøker på tysk, svensk og engelsk.

Bokskapet og samlingen kan ha stått der siden 1950-tallet, da det ble laget utstillinger med stilhistoriske interiører til hovedbygningens andre etasje. Det er ikke usannsynlig at bøkene har blitt tatt ut fra bibliotekets daværende samling fordi de var gamle, vakre og typiske for tiden og miljøet de skulle være en del av i «Asta Nørregaard-rommet». Felles for dem er at de ikke har byhistorisk relevans. Derfor er det lett å tenke seg at de

kanskje ikke ville blitt savnet i bibliotekarens daglige arbeid med å hjelpe brukerne i museumsbiblioteket.

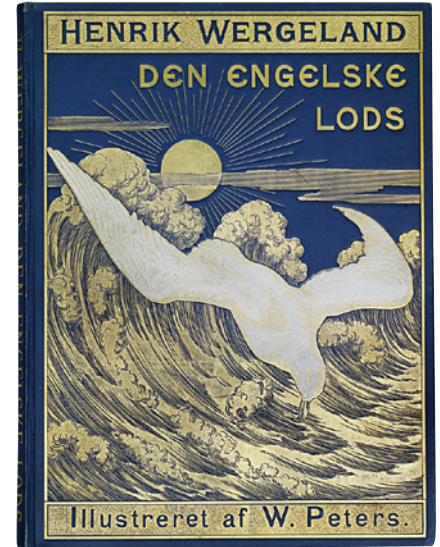
Tilstand og titler

Bøkernes tilstand er ganske forskjellig. Enkelte er svært slitte. Spesielt gjelder dette noen av Charles Dickens-bøkene som nærmest ser ut til å ha blitt elsket i filler! De har antagelig blitt svært flittig lest av flere personer. Spor som tyder på dette er tegninger og notater i dem. Der noen trykte sider mangler, er de tilføyd og skrevet inn med liten og jevn håndskrift.

Andre bøker er i meget god stand, for eksempel en vakker utgave av *Den engelske lods* av Henrik Wergeland, fra 1894. Boken har forgylt forsideдекор,

*Den engelske lods av
Henrik Wergeland*

*Fieldbyggerne av
P.M. Søgaard.*

OB. 15019

Alberti Julii
Alberti Julii

Heinrich

Wunderliche

FATA

einiger

See-Fahrer,

Dritter Theil,

oder:
fortgesetzte

Geschichts-Beschreibung

ALBERTI JULII,

eines gebornen Sachsen,
seines, im Jahr 1730. erfolgten Todes,
und seiner

auf der Insel Selsenburg

(allwo er in seinem 103ten Lebens-Jahre
beerdiget worden)

in vollkommnen Stand gebrachten Colonien,

entworfen
von des Bruders-Sohnes-Sohnes-Sohne,

Monf. Eberhard Julio,

Curieusen Lesern aber zum vermuthlichen Gemüths-
Vergnügen ausgefertiget, auch per Commission dem Druck übergeben

von
GISANDERN.

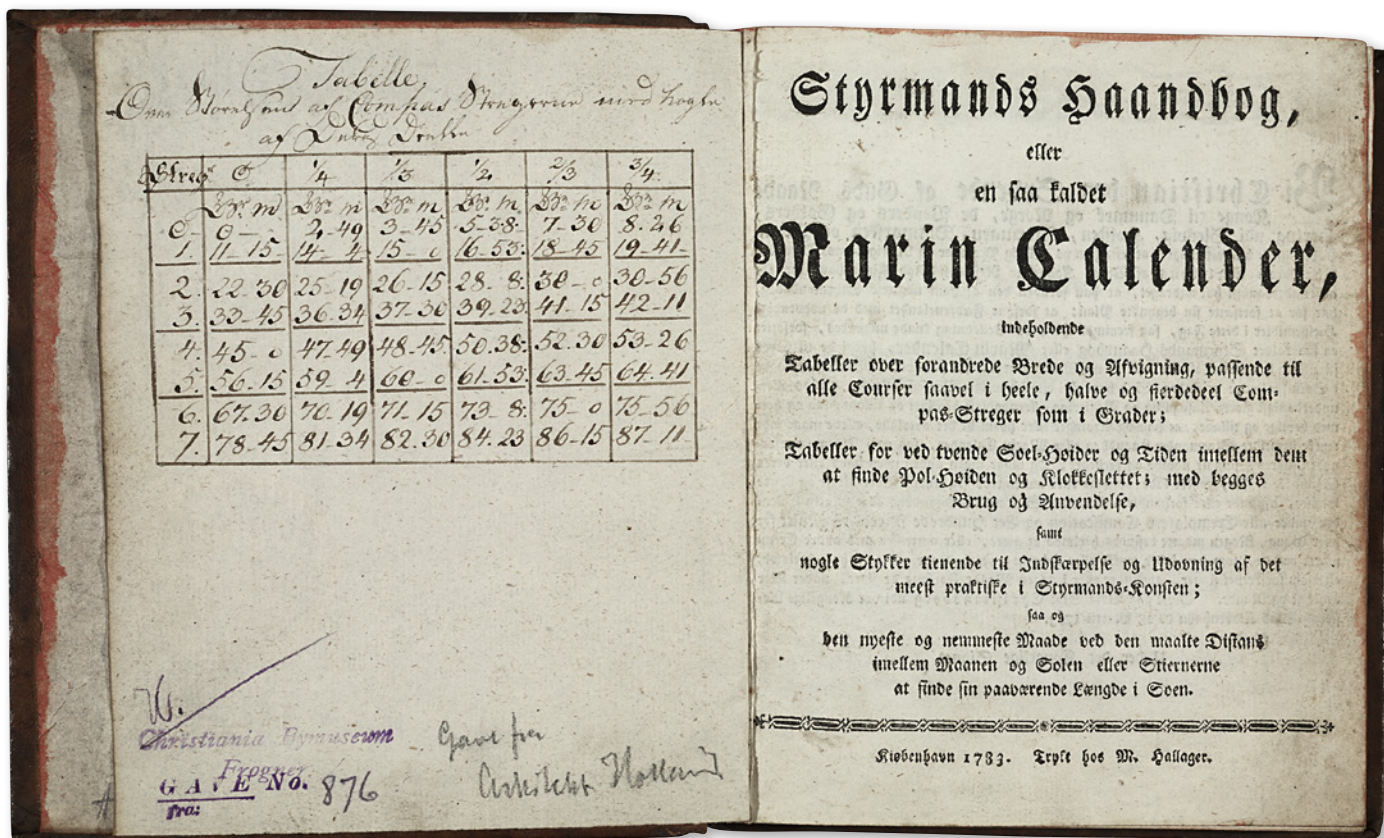
NORDHAUSEN,

bey Joh. Heinrich Groß, privil. Buchhändler.

Anno 1736.

Wunderliche Fata Einiger See-Fahrer Ditter Theil oder fortgesetzte Geschichts-Beschreibung eines gebornen [...]

Styrmands-Haandbog, eller en saa kaldet Marin Calendar, indeholdende Tabeller over forandrede Brede og Afvigning [...]

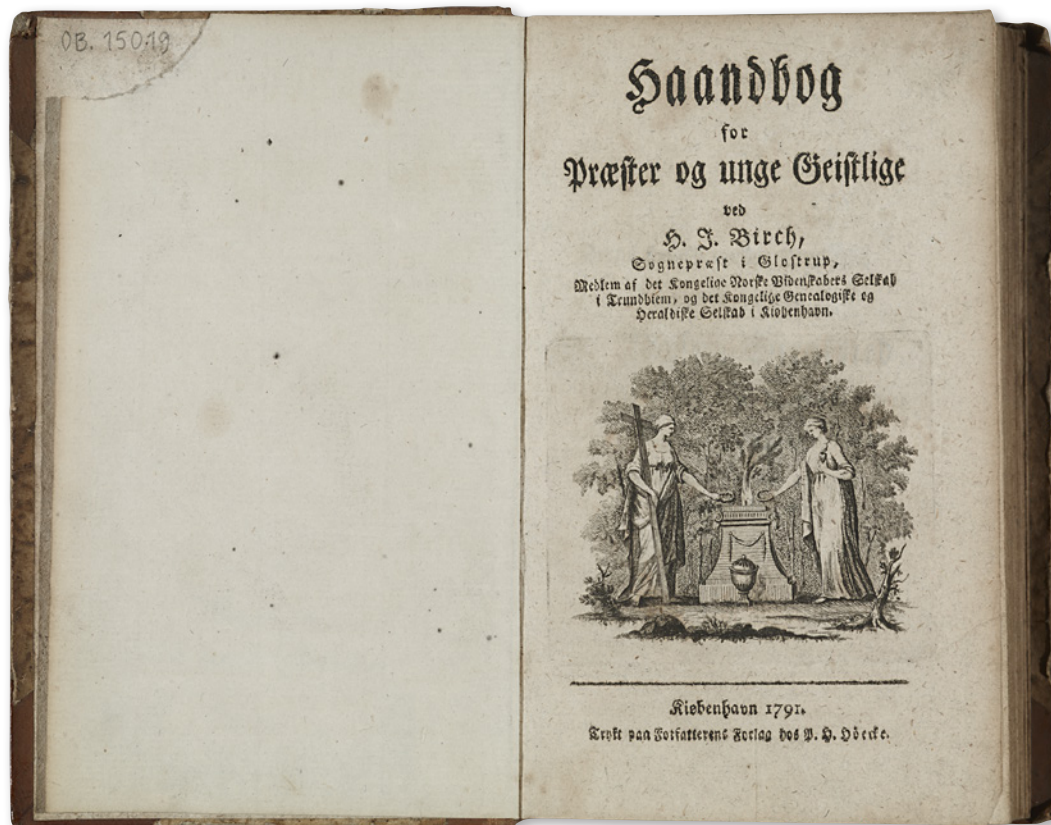
gullsnitt og forsatsblad med gyllent svalemønster. Illustrert av Wilhelm Otto Peters (1851–1935).

Fieldbygderne av P.M. Søgaard fra 1868 er utgitt av J. W. Cappelens forlag i Christiania. Boken har også en flott forgylt forsideillustrasjon. Den er gitt til museet som gave fra tidli-

gere direktør Harald Hals II, og hans Ex libris-merke finnes på innsiden. I håndskrift foran er det skrevet «Emilie Sandberg 24/12-68». Kanskje fikk Emilie boken som julegave allerede samme år som den ble utgitt?

282 år

Boksamlingens eldste bok er fra 1736 med den lange tittelen *Wunderliche Fata Einiger See-Fahrer Ditter Theil oder fortgesetzte Geschichts-Beschreibung eines gebornen [...]* Boken er slitt og har en avrevet illustrasjon på forsatsbladet. Her er det også enkelte

Haandbog for Præster og unge Geistlige av H. J. Birch.

uleselige signaturer, men på en innlimt lapp på permen er det skrevet en hilsen: «Tak for Laanet af vedlagte Bog. Det er en roman som i 18.de Aarh. var meget læst og bekjendt. Øhlenschläger har i vort Aarhundrede bearbejdet den paa Dansk under titelen 'Øen i Sydhavet'. Venl. L. Daae Augt. 1900». Det er ikke usannsynlig at den lille hilsenen kan være fra his-

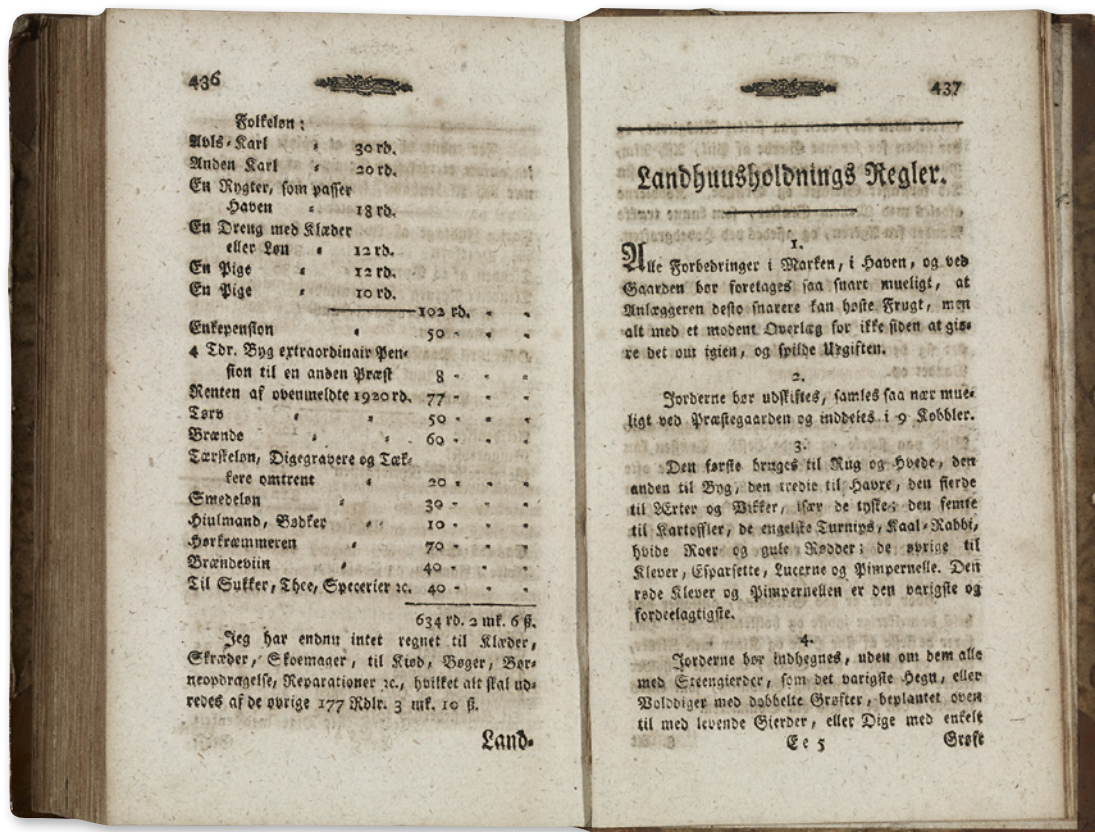
toriker Ludvig Ludvigsen Daae.

Styrmands-Haandbog, eller en saa kaldet Marin Calender, indeholdende Tabeller over forandrede Brede og Afvigning [...] fra 1783. Den sirlig håndskrevne tabellen foran, kan være tegnet inn av tidligere bruker eller eier av boken. Boken er skinninnbundet. På førstesiden står det med pen håndskrift at boken er en gave til

Bymuseet fra Fritz Holland, museets grunnlegger.

Haandbog for Præster og unge Geistlige av H. J. Birch fra 1791, kan gi et innblikk i de mange oppgaver en ung prest hadde. På side 198 kan man for eksempel lese «Trøste Tale til en Barsel kone som havde mistet sit Barn». Det er lett å forstå viktigheten av å ha god litteratur for hånden

Haandbog for Præster og unge Geistlige av H. J. Birch.

å støtte seg til for en ung prest i de mange prestegjeringene. I kapittelet «Aarlige Udgifter af Præstekald : især paa Landet» fra side 431, fins en nyttig prisliste for enkepensjon, eller hva man for eksempel skulle betale tjenesetfolk, smed og hjulmann. Boken er en gave fra Cand. Juris H. Barfoed.

Er du interessert i å vite nøyaktig hvilke titler som finnes i denne antikvariske boksamlingen? Du kan søke dem opp på museumsbibliotekets søkeside på museets nettside. Benytt søkefeltet og skriv «bokskap». Da får du 89 treff, selv om samlingen består av 111 bøker. Dette er fordi noen av postene har bøker med flere bind.

Soffi Attramadal er bibliotekar og har ansvar for museumsbiblioteket. I tillegg til bibliotekarutdannelse, har hun bakgrunn som kunstner med hovedfag fra Statens Håndverks- og Kunstindustriskole.

Soffi har vært tilknyttet Oslo Museum i ulike engasjement gjennom en årrekke.

Kjellerlokalet der samfunnstopper debatterte med studenter

For femti år siden var Det norske studentersamfund fortsatt en viktig institusjon i det norske samfunn. Her møttes statsråder og studenter, her ble internasjonale superkjendiser invitert til å holde foredrag, og her utkjempet radikale og konservative ungdommer harde verbale slag. Alt dette foregikk i et loslott kjellerlokale, med en nokså anonym inngang gjennom et portrom i en mindre blankpusset del av Oslo sentrum.

Inntil nylig har en stor, to-etasjes sportsforretning hatt tilhold i Storgata 22. De fleste som tok turen innom for å kjøpe ski eller joggesko, reflekterte neppe over at lokalet i sin tid huset landets viktigste og mest respekterte debattforum: Det norske studentersamfund.

Selve møtesalen lå i underetasjen, med gallerier på første etasjes nivå. Lokalet ville aldri oppfylt en arkitekts drøm om en ideell foredragssal. Her ble det fort trangt, for ikke å si overfylt. Sikten var dårlig, med flatt gulv og talerstolen nede på gulvnivå. Støynivået kunne være høyt, særlig bakover, nær ølutsalgene. Og på den tiden hang røykteppet selvfølgelig lavt over stolradene.

Men nettopp skjønnhetsfeilene bidro til å skape en helt unik atmos-

fære – med forventning om at noe spennende kunne komme til å skje. Det var tett kontakt mellom talerstol og sal, og lav terskel for å ta ordet.

Det førte selvfølgelig til en del møteplagere, men også til at mange politisk interesserte studenter fikk trening i å stå på en talerstol. Og de fikk lære at innlegg kunne bli knallhardt besvart, i form av buing eller skarpe motinnlegg.

Mange møter var så populære, eller avstemningene så viktige, at folk stilte seg i kø fra inngangen inne i et portrom og langt ut på fortauet. Den som ville delta i den politiske debatten, måtte passe på å møte opp tidlig.

Brannvesenet hadde visstnok satt en maksgrænse på rundt 750 personer i lokalet. Men ved store anledninger greide man å klemme inn ganske

mange flere. Høsten 1967, da venstresiden fremmet et resolusjonsforslag som det konservative styret stilte kabinettspørsmål på, ble det avgitt rundt 1100 stemmer. Og enda var det flere hundre som ikke slapp inn. Forslaget ble forøvrig nedstemt.

Når man først var innenfor døren og hadde fått klipp i medlemskortet (mer om det senere), ledet en trapp til høyre ned til møtelokalet – et avlangt rom, med talerstol på den bortre kortsiden.

Talerstolen ble malt enten rød eller blå, etter hvilken politisk fløy som sikret seg styremakten. Da Samfundet høsten 1965 ble ledet av venstremanen Helge Hveem, i allianse med diverse sosialister, var talerstolen rødgrønn.

Midt på malte man Samfundets

Dans på Studentkroa, 1953.

FOTO: ARNE F. KØPKE, NÅ/RIKSARKIVET

logo: et hvitt hode med sort student-lue (som artianere fortsatt skaffet seg), sett forfra og halvveis dekket av et sort hode sett i profil, og iført en antikk gresk krigerhjelme.

Nær talerstolen satt styret ved ett bord og pressen ved et annet. På den

tiden ble foredragene, debatten og resolusjonsvedtakene jevnlig referert av NTB, NRK og hovedstadspressen. Det var gjerne studenter som skrev referatene; selv gjorde jeg det for Morgenbladet og senere Aftenposten.

Høyre- og venstreside

Salen var i praksis inndelt i en høyreside og en venstreside, med en midtgang som delte stolradene og de politiske motstanderne. Etasjen over var åpen, men altså med et galleri. Det ble gjerne inntatt av folk som var over studentalderen.

Venstresiden var bredere enn høyresiden: den strakte seg innover under et lavt tak. Dermed ble det litt vanskeligere å anslå hvilken side som hadde pisket inn flest tilhengere på et gitt møte.

De fremste studentpolitikere satt gjerne lengst fremme, med «fotfolket» bak. Stolradene bak i salen ble omtalt som «sumpen», der folk med mindre aktivt politisk engasjement slo seg ned. På overfylte møter måtte mange ta til takke med en ståplass bak, eller i trappen.

Helt bakerst på venstresiden lå bodegaen, et rom med lavt tak, røffe langbord og trebenker. Der slo folk seg ned hvis de var mer opptatt av drikkevarene og atmosfæren enn av hva som ble sagt fra talerstolen.

Veggen på høyresiden var dekorert med illustrasjoner av festglade mennesker, laget av billedkunstneren Thorstein Rittun. En sommer ble det oppdaget at noen håndverkere brukte platene med illustrasjoner som

Mange kulturpersonligheter var gjester i Samfundet. Her ønskes Arnulf Øverland velkommen i 1953.

FOTO: LEIF ØRNLUND

Samling over pilsen i Studentersamfundet, september 1966.

FOTO: ARBEIDERBLADET/ARBARK

underlag til å gå på. Kanskje det var sommeren 1967, for da ble bodegaen pusset opp og fikk veggdekorasjoner av tegneren Ellen Auensen. Hvem vet hva som senere har skjedd med disse kunstverkene?

Lokalet hadde en stor bardisk litt bak på venstresiden, før man svingte inn til bodegaen. Flere insisterer også

på at det lå en mindre bar under trappen. Halvliterne ble den gang servert i ekte glass. Det kunne bli dyrt: daværende nestformann Gunnar Stavseth ledet et møte der venstresiden nektet å godta et stemmetap, og det nærmest oppsto masseslagsmål. Ifølge Stavseth ble det knust ølglass for rundt 1500 kroner.

Prisen for en halvliter lå den gang på 3-4 kroner. En tallerken lapskaus kunne kjøpes for to kroner.

Toalettene, litt lenger bak, ble også brukt i kampen for likestilling. En kveld tok kvinnene kontroll over herredoen, med vakter postert utenfor, i protest mot de lange køene på damedoen.

Sperret for trikken

Lokalet bar det offisielle navnet Dovrehallen (i likhet med en av byens mest innrøkte brune restauranter, i 2. etasje). Men det ble sjelden omtalt som annet enn Kroa. Det kan ha sammenheng med lokalets andre funksjoner. Hver onsdag, fredag og søndag ble det arrangert «krokveld» for studentene, med fast husband og store deler av salen omgjort til dansegulv. Tirsdager var det «russekro» for elever i femte klasse på gymnasiet, dvs. videregående. Og russen tok i stor grad over etter 17. mai.

Langt de fleste som tegnet medlemskap i Samfundet – og jeg synes å huske at det dreide seg om 5–6 tusen pr. semester – gjorde det for å få innpass på krokvelder. Særlig fredager var populære, da kunne køene strekke seg helt rundt hjørnet til Lybekker-gata og sperre for trikken i Storgata.

Siden det var flest menn på universitetet den gang, ble det innført en ordning med «damekort». De ga adgang til krokvelder for ikke-studerende kvinner. Men for menn var det et strengt krav om studiebevis.

Da Samfundet flyttet opp til Cha-teau Neuf, fikk visstnok medlemmer lov å ta med ledsager én kveld i uken. Da samlet det seg unge kvinner utenfor inngangen, i håp om å bli plukket opp.

Musikere på Studentkroa, 1953.

FOTO: ARNE F. KØPKE, NÅ/RIKSARKIVET

Lørdagene var forbeholdt foredrags- og debattmøter. På torsdager ble det arrangert «upopulære aftener», med innledninger om mer kulturelle eller eksotiske temaer, og med kunstnerisk innslag. Styret sto ansvarlig for programmet både på

torsdager og lørdager.

Virksomheten i Kroa ble drevet av et eget selskap, AS Studentkro, som gjennom mange år hadde advokat Jens Kristian Thune som forretningsfører.

To klipp

Mange av de festglade hadde nok ønsket at foredragsmøtene ble lagt til en annen dag enn lørdag, så den kunne frigjøres til dans og moro. Men det skjedde ikke så lenge jeg studerte, annet enn rent unntaksvis.

Sett i ettertid er det ganske utrolig at såpass mange mennesker – studenter, tidligere studenter og andre samfunnsengasjerte personer – brukte lørdagskvelden til å klemme seg inn i et trangt og røkfullt lokale for å lytte til foredrag og etterfølgende debatt. Ofte måtte man først lide seg gjennom nærmest endeløse dagsorden- eller resolusjonsdebatter. Når den politiske strid var som hardest, hendte det at kveldens foredragsholder først fikk slippe til etter midnatt, når revolusjonsstridene var overstått.

Den store interessen sier nok noe om et begrenset antall underholdningstilbud i den tidsperioden. Men den forteller også om et bredt engasjement.

Medlemskortet var et lite hefte med navn og bilde. Når man betalte kontingenten for et semester og bekreftelsen ble limt inn, fikk man i tillegg utlevert et lite pappkort – som minnet om datidens trikkekort. Det hadde felter for hvert av møtene. Når man slapp inn, brukte vaktene

Folkets Hus ble tatt i bruk som møtelokale når man ventet ekstra stort publikum. Her fra en ni timer lang Vietnam-debatt i april 1966.

FOTO: ARBEIDERBLADET/ARBARK

en tang til å klippe hull i det aktuelle feltet.

Poenget med klippene, var at det krevdes to slike for å kunne stemme på generalforsamlingen. Bare medlemmer som viste et minstemål av engasjement, fikk altså lov å velge nytt styre!

Et motiv da ordningen ble innført, var visstnok at venstresiden ville forhindre at skarer av danseglade medlemmer – presumptivt mer høyreorienterte – skulle velte inn på generalforsamlingen og nærmest «kuppe» valgene. Senere forsvarte høyresiden ordningen i frykt for at m-l-erne

skulle piskes inn på tilsvarende vis.

Men man kunne ikke bare stikke innom Kroa noen minutter. Kravet var at man måtte overvære foredraget. Hvis ikke, ble klippet nullet ut når man gikk.

Jeg er litt usikker på om vaktene alltid var så strenge de ganger foredragsholderne først slapp til sent på kvelden, og folk måtte dra for å rekke trikk eller tog hjem.

Noen ganger sørget styret for høytaleroverføring til dem som ikke slapp inn. Jeg mener også å huske at man innimellom stengte av bakgården og lot folk som sto der, få klipp i kortet

Tegning av det konservative kandidatstyret høsten 1968. Personene er, øverste rad: Stud. mag.art. Steinar Læg Reid, stud.real. Even Flood, stud.bed.øk. Harald Kvalheim.

Andre rad: Stud.jur. Rakel Surlien, stud.jur. Sigmund Thue, stud.med. Aslak B. Syse.

Tredje rad: Stud.mag.art. Gunnar Magnus, stud.philol. Trine Lind Olsen, stud.mag.art. Arild Underdal.

TEGNING AV SALO GRENNING PEDRO

og anledning til å stemme på resolusjoner.

Etter «gullalderen»

Mitt første semester i Studentersamfundet var høsten 1964, helt på tampen av den såkalte konservative «gullalder». Den omfattet folk som Lars Roar Langslet, Francis Sejersted og Tore Lindbekk. Allerede i studietiden gjorde de seg bemerket.

I årene som fulgte dreide det politiske klima på universitetet i venstreradikal retning, blant annet under innflytelse av Vietnamkrigen og av frigjøringsbevegelser i Afrika. Dermed ble det noen år med DNS-styrer fra venstresiden.

For å vinne valget, var det ikke alltid nok å høre hjemme på den ene eller andre side. En kandidat skulle helst også appellere til de mer upolitiske medlemmene. Med andre ord: kandidatens personlige fremtreden og prestisje var av betydning. Det samme var kandidatens program, som ble fremlagt på generalforsamlingen. Da gjaldt det å tilby verdenskjente personer som foredragsholdere, og de måtte på forhånd ha avgitt tilsagn om å komme. Var programmet «sterkt» nok, kunne det tiltrekke studenter utenom de harde politiske kjerner.

Formannskandidatene stilte til

valg sammen med et helt kandidatstyre. Det skulle helst ha en viss bredde, både «geografisk» (dvs. på tvers av fakulteter og fagområder) og politisk (begge fløyer ville gjerne ha med folk fra sentrum, eller uavhengige personer med en viss prestisje).

Generalforsamlingene ble avholdt i andre og større lokaler enn Kroa. Til å begynne med brukte man Folkets Hus, senere gymsalen knyttet til Frederikke-bygningen på Blindern.

Stemmetallene lå i denne perioden rundt tusen for hver av kandidatene. Den absolutte rekorden ble satt høsten 1974, med hele 1500 stemmer for den konservative Lars Groth. Men SUF hadde pisket inn sympatisører fra hele østlandsområdet og fikk over dobbelt så høyt stemmetall.

Rødgrønn allianse

Venstresiden rommet flest organisasjoner. Den besto av en litt vaklende allianse mellom Sos.stud., A-stud, SUF-stud og Studentvenstrelaget.

Det siste var ikke alltid med på laget. Våren 1967 stilte det for eksempel egen kandidat, i tillegg til den konservative og den sosialistiske. Men det gikk ikke så bra.

Sos.stud. var i utgangspunkt den største og mest prestisjefylte organisasjonen på venstresiden. Her fant man

de uavhengige radikalerne som ikke lot seg forstyrre av smålige partipolitiske hensyn. Folk i Sos.stud. sympatiserte nok mest med datidens nokså nystiftede SF (i dag SV), men var ikke noe underbruk.

Det var derimot Sosialistisk Ungdomsforbunds studentlag, SUF-stud – i hvert fall i begynnelsen. Men etter at SUF vinteren 1969 hadde gjort et mislykket forsøk på å overta makten i partiet, rev det seg løs. Politikken ble lagt enda noen hakk til venstre, med snakk om «væpna revolusjon» for å innføre «proletariatets diktatur», og med hyllest til brutale tyranner som avdøde Josef Stalin i Sovjet-Unionen, Mao Zedong i Folkerepublikken Kina og Enver Hoxha i Albania.

A-stud var tilknyttet Arbeiderpartiet, som hadde vært det regjeringsbærende parti gjennom så å si alle etterkrigsår. Radikalere med intellektuelle ambisjoner kunne se litt ned på A-stud'erne. De ble betraktet som en gjeng «partikaniner»: ute etter å posisjonere seg for fremtidig maktovertagelse, og kanskje i slekt med sentrale Ap-politikere.

Høyresiden ble dominert av Den Konservative Studentforening, forkortet DKSF. Her regjerte også de intellektuelle ambisjoner. Folk i DKSF var sjelden overbegeistret for «brød-

Einar Førde var Studentersamfundets formann i Høstsemesteret 1966, og var blant de som trivdes på talerstolen.

FOTO: ARBEIDERBLADET/ARBARK

politiske» studenter med bakgrunn fra Unge Høyre – og vice versa. En periode midt på 1960-tallet ble det dannet en litt mer «mørkeblå» organisasjon ved navn UH-stud.

Også Sp, KrF og NKP (Moskva-kommunistene) hadde sine studentlag. De to førstnevnte falt som regel ned på venstresiden – men ikke alltid.

Venstresiden var best på å skape stemning i Kroa – som når man mer eller mindre spontant brøt ut i taktfaste slagord (for eksempel «Ho-Ho-Ho Chi Minh», til ære for Nord-Vietnams kommunistleder) eller sanger («Internasjonalen» fikk en renessanse).

Nyheten om den argentinsk/cubanske revolusjonshelten Che Gue-

varas død høsten 1967 ble, så vidt jeg husker, markert med minnetale, kamprop og sang.

Nachspiel

Personer som markerte seg politisk, og som holdt ut til møteslutt, kunne ofte høste belønning i form av invitasjonskort til nachspiel.

Disse ble avholdt i Samfundets daværende kontorlokaler, i Uranienborgveien 11 (omtalt som U11). Hit kom gjerne foredragsholderen og styret, samt altså en del utvalgte medlemmer. Nachspillet var en tverrpolitisk forsamling. Det fungerte bra som sosialt møtested for folk som like før hadde utkjempet verbale slag.

Etter hvert begynte DKSF å arrangere egne nachspiel – primært for medlemmer som ikke slapp inn i U11. Men disse nachspielene, i 6. etasje i Høyres Hus, ble også populære blant en del andre – særlig etter at SUF vant styrevalgene og stoppet all sosial omgang med «klassefienden».

Direktesendt TV-debatt

Studentpolitikken forandret karakter i årene 1966–67. SUF ble mer toneangivende og markerte seg med knallharde utfall mot ytringsfrihet, demokrati og vårt samfunnssystem.

Til å begynne med førte dette

Daniel Heradstveit og hans kandidatstyre har rustet seg foran studentersamfunds-valget i 1966. Bak fra venstre.: cand.mag Aastein Aase, stud.mag.art.Tor Mostue, stud.mag.art. Sverre Lodgaard, stud.jur. Audun Edvardsen, stud.philol. Geir Knudsen og stud.med. Sigmund Karterud. Foran fra v.: stud.mag.art Daniel Heradstveit, stud.psykol. Inger Vestby og kunststudent Inger Vennberg.

FOTO: ARBEIDERBLADET/ARBARK

til økt oppslutning om høyresiden. Anders C. Sjaastad, som var konservativ kandidat ved formannsvalget våren 1967, drev aktiv verving på Menighetsfakultetet og BI – steder

der studentene vanligvis ikke engasjerte seg så aktivt i Samfundet. Det ble blant annet satt opp busser for å frakte BI-studenter til møtene i Kroa. Sjaastad gikk seirende ut av valget

– og av senere forsøk på å kaste ham og hans styre. Hvis jeg husker rett, vant ikke venstresiden én avstemning dette semesteret.

Møtene trakk godt med folk. Særlig oppmerksomhet vakte det da Sjaastad-styret inviterte NRKs programledere Kjell Arnljot Wig og Per Øyvind Heradstveit til å sende sitt direkte-sendte TV-program «Åpen post» fra Kroa. Formatet var at hardtslående programledere gikk i nærkamp med inviterte gjester. Tema for sendingen fra Kroa var, naturlig nok, utviklingen på venstresiden i studentpolitikken.

To av de tre neste valgene ble også vunnet av konservative kandidater – en «mini-gullalder». Den som gikk på et tap, var artikkelforfatteren. Da jeg stilte til valg, i mai 1968, hadde «studentopprøret» i Paris nettopp brutt ut.

Veggaviser og løpesedler

«Studentopprøret» medførte større oppmerksomhet om studieordninger, studentvelferd og universitetspolitikk, også i Norge. Det bidro til at mye av den politiske debatten blant studentene flyttet seg fra Samfundet til «allmannamøter» og improviserte konfrontasjoner rundt om på universitetsområdet. Nå skulle man fokusere på de nære ting, ta kampen om forhold i egen hverdag. Det ble mindre

interesse for å diskutere prinsipielle spørsmål.

Samtidig utviklet debatten seg mer og mer til utskjelling og kamp-rop. Den antok dessuten nye former. På oppslagstavler og vegger ble det festet svære veggaviser med argumenter og slagord. Flere morgener var det kamp om de beste plassene så snart lesesalene åpnet sine dører.

De største studentforeningene, særlig SUF og DKSF, produserte også daglige løpeseddel-aviser på A4-ark. De ble effektivt spredt rundt om på universitetsområdet.

Eget hus

Gjennom mange år hadde Samfundet hatt en drøm om eget hus og samlet inn penger til formålet. Byggekomiteen ble ledet av den driftige Jan P. Syse. Han sto på og fikk reist huset, dessverre først etter at SUF høsten 1969 hadde overtatt Samfundet nærmest for godt.

I 1971 åpnet det nye Chateau Neuf litt sydvest for universitetsområdet på Blindern. Det var en merkelig seanse da Syse formelt overrakte bygget til andelslaget og ønsket Samfundet – representert ved daværende SUF-formann Per Gunnar Gabrielsen – til lykke med bruken.

Syse hadde selv vært i Beijing på

et arrangement i 1956, og han siterte Mao Zedongs hilsen til de besøkende: «La alle blomster blomstre og forskjellige tankeretninger konkurrere.»

Gabrielsens svarte med å love at han og hans forbundsfeller skulle «ta rotta på» Syse. Deretter ble lørdagsmøtene avholdt i storsalen på Chateau Neuf, og krokveldene i kjelleren.

Storsalen manglet den fortettede atmosfæren som man kunne få i gamle Kroa. Her trådte man inn i et stort åpent landskap, uten noen steder å stikke seg bort. Setene – trukket med stoff i sjatteringer av rødt og lilla – strakte seg oppover i amfi. Tak og vegger var sortmalte.

Talerstolen sto på en scene helt foran – ikke på gulvplan, som i Kroa. Det krevdes litt av den ikke-SUF-eren som skulle ta ordet i en fiendtlig innstilt forsamling. Da følte det uendelig langt å klatre ned fra en stol litt oppe i høyden, gå over gulvet og opp på scenen. Det var heller ikke særlig oppmuntrende å holde et innlegg med utsikt til hele salen, og med alles øyne rettet på seg, mens flertallet viste sitt verbale mishag.

På slutten av min egen studietid kom det så få ikke-SUF-ere at skillet mellom høyre- og venstreside bortfalt. SUF-erne okkuperte gjerne de fremste radene på begge sider. De få

konservative som orket å møte opp, holdt seg litt bak i høyden.

SUF-dominansen medførte at Samfundet mistet sin tiltrekningskraft. Styrene benyttet interne foredragsholdere, og temaene hadde knapt interesse for andre enn menigheten. Det kunne dreie seg om «Klassestatens voldskaraktet», «Den moderne revisjonismen» og «Sovjets sosialimperialisme». Møtene fikk et ensidig, monotont preg.

Dette ledet til et sterkt fall i antall ikke-troende som fant det umaken verd å bruke en lørdagskveld på et DNS-møte.

Kraftløs sorti

Senere ble det slutt på lørdag som møtedag. Storsalen ble brukt til teaterforestillinger, konserter og andre kommersielle arrangementer. Debattmøtene ble henvist til et mindre lokale, med adskillig færre tilstede. Valgene fikk patetisk lave stemmetall.

Etter hvert overtok Universitetet eierskapet til Chateau Neuf.

SUFs jerngrep om DNS falt til slutt bort, nærmest av kraftløshet. Høsten 1985 ble DKSFs Thomas Michelet valgt til ny formann med rundt 70 stemmer. SUF, eller m-l-erne som de nå ble kalt, greide ikke en gang å stille kandidat.

Selvfølgelig kan det hende at Samfundet uansett ville hatt problemer med å overleve som et viktig debattforum, i konkurranse med alle andre nye tilbud.

På den annen side har vi sett at interessen for foredrag og levende debatt – ikke bare TV-debatter – så absolutt har overlevd. Gudmund Hernes og andre lagde på 1980-tallet et «alternativt DNS» under navnet Politisk Forum. I dag strømmes folk til frokostmøter i Civita og Agenda, til debatter i Litteraturhuset og til foredrag arrangert av Fritt Ord, Universitetet i Oslo og Holocaust-senteret.

Men DNS lever i skygenes dal. Det er ikke lenger der de viktige foredragene blir holdt og de viktige debattene utkjempet. Intet tyder på noen endring med det første.

Sportsbutikken i Kroas gamle lokaler er nå nedlagt. Synd man ikke kan gjenskape det som var.

Artikkelen bygger i hovedsak på egne erfaringer og samtaler med andre som var aktive på den tiden.

Gunnar Magnus var konservativ formannskandidat i DNS høsten 1968, men tapte valget. Han er magister i filosofi fra Universitetet i Oslo og PhD i

Chateau Neuf – Studentersamfundets nye storstue fra 1971 – fotografert i 2009.

filosofi fra Stanford University. Senere har han bl.a. arbeidet som politisk rådgiver i Kulturdepartementet og som journalist i Aftenposten.

Gunerius Pettersen magasin 1902

I 1902 bestilte grosserer Harald Pettersen en omfattende fotografering av sitt firma Gunerius Pettersen magasin i Christiania hos fotografene Narve Skarpmoen (1868–1930) og Marie Gleditsch (1860–1925). De to fotograferte bygningene med spesiell omhu for interiørene. Denne fotoserien utgjør i dag en unik kulturhistorisk kilde som forteller om innretning, vareutvalg, personale og verksteder i en av datidens største manufakturforretninger i Norge.¹

Gunerius Pettersen magasin i 1902. Hjørnebygningen nr. 34 i to etasjer og hjørnebygningen nr. 32 i tre etasjer. Kundene kunne se vareutvalget gjennom kostbare speilglasruter i 1. etasje.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Parti fra bakgården med hestekjøretøyer og kusker i uniform. På vognen nummer to fra høyre ses et lass med madrasser som skal bringes ut til kunder.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Firmaet Gunerius Pettersen A/S ble startet i 1852 av eieren av samme navn. De første to årene drev firmaet kolonialhandel i Brugata 8, men i 1854 flyttet bedriften til Storgata 34.

Her utviklet bedriften seg fra å være en handelsgård med mange typer handelsvarer til å spesialisere seg på manufaktur, møbler og tekstiler til hjemmet. I 1879 tegnet arkitekten

Anselm Liljestrøm en ny hjørnebygning i to etasjer og i 1897 ble driften utvidet med hjørnegården Storgata 32 i tre etasjer.

I følge branntakstene fra 1903 og

I 1. etasje kunne kundene gå fra den ene ende av manufakturhandelen til den andre langs lange disker med stoffruller, konfeksjons- og ullvarer. Foran diskene stod det stoler som kundene kunne hvile på mens de studerte varene som diskbetjeningen fant frem. Gasslamper henger ned fra taket.

FOTO: MARIE GLEDITSCH

I avdelingen for sengeutstyr kunne man kjøpe dyner i mange forskjellige mønstre. En herre med høy hatt og en sittende kvinne blir ekspedert av kvinnelig butikkbetjening i kjole med forkle.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

1905 utgjorde hele anlegget to butikkbygninger med fasader ut mot Storgaten og tre gårdsbygninger i tre etasjer som lå bak inn mot gårdsrommet.²

Alle bygningene var forbundet med hverandre og man kunne ferdes fra den ene til den andre via dører, ganger og trapper. Dertil kom en stallbygning og en privatbygning med toaletter. Bygningene var innrettet med for datiden moderne bekvemmeligheter. Lokalene ble opplyst med gasslamper og det var telefonapparater i de viktigste butikklokaler og kontorer. Mange av butikklokalene hadde gulvbelegg av linoleum og rullegardiner og et stort antall jernovner holdt lokalene varme vinterstid.

Selv om firmaet besto av mange bygninger var det forbausende få som bodde i Storgata 32 og 34. I følge folketellingene bodde grosserer Harald Pettersen og husjomfru Janette Gundersen i en leilighet på fire rom og gårdskaren Anthon Olsen, som passet firmaets hester, bodde alene³. Ellers

Øverst til venstre: I den store manufakturhandelen kunne man finne spesialiserte avdelinger. Her ses paraplyavdelingen med lyse og mørke paraplyer i eget stativ og regnklær hengende på veggene.

I avdelingen for sportsutstyr kunne man kjøpe samiske komager, som ble brukt som skistøvler.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Gunerius Pettersen magasin førte et stort utvalg av tekstiler til hjemmet. Her viser butikkbetjeningen frem gardinprøver og gulvtepper, mens kundene sitter ned og følger med. De mønstrede rullene som ses i bakgrunnen er linoleum til gulvbelegg.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

ble bygningene brukt som butikklokaler, kontorer, verksteder og lager.

Det første som møtte kunden som kom til Gunerius Pettersen magasin i 1902 var to flotte butikkfasader med

store utstillingsvinduer med utstilte varer. I datiden var det fortsatt vanskelig teknisk å fremstille store vindusruter og i branntakstene spesifiseres disse speilglassrutene som spesielt

kostbare. Kundene kom inn i butikklokalene i første etasje, på hjørnene av bygningene via dobbeltdører med vindfang, og kunne deretter gå langs et utall av lange diskjer gjennom de to

Grosserer Harald Pettersen på sitt kontor med telefon på kontorpulten og diplomer på veggen.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

bygningene. Her ble det solgt klesstoffer, garn, ullvarer og mindre bekledningsdeler. Butikkbetjeningen gikk på baksiden av diskene og fant frem klesstoffer og varer som de la frem

på diskene til kundene. Kundene satt ofte på butikkstoler i ro og mak mens de vurderte stoffutvalg og mønstre.

I 2. og 3 etasje og i gårdsbygningen bak fasadebygningene fantes et

stort antall store og små butikkavdelinger som alle var innredet med hver sin spesielle salgsartikkel. Her kunne man finne avdelinger for skotøy, hatter, paraplyer, barneklær og herre- og

dameklær. I klesavdelingene brukte man rullende klesstativ og fremviste drakter på modelldukker i barne-, dame- og herrestørrelse. I en egen avdeling solgte man sportsutstyr, som den gang var ski og samiske komager, som ble brukt som skistøvler.

I Gunerius Pettersen Magasin kunne man også få kjøpt møbler og tekstiler til hjemmet. I de største utstillingslokalene fantes senger med fullt utstyr av madrasser, dyner og puter, stuemøblement med sofaer, lenestoler, bord, pedestaller, skap og speil. Gardiner, portierer, gulvtepper og gulvlinoleum i ruller kunne man også få kjøpt. En stor del av produktene hos Gunerius Pettersen magasin ble produsert på egne verksteder eller sydd av tilhørende skreddere og syersker. Butikken førte både ferdige konfeksjonsvarer og laget klær og møbler på bestilling. En stor håndverkerstab

Øverst til høyre: I avdelingen for gutteklær kunne man kjøpe matrosdresser og andre typer dresser til gutter. Dressene var montert på utstillingsdukker i barnestørrelse.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Nederst til høyre: Fotografene tok også bilder i firmaets mange varelagre som befant seg i kjellere og på loft. Her er et loftslager med stuemøbler som er produsert av firmaets møbelsnekkere og møbeltapetserere.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Mange kvinner var ansatt som veverker, strikkersker eller syersker. Her ser vi to kvinner ved moderne strikkemaskiner i strikkeriet.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

hørte til virksomheten som hadde eget møbelsnekkerverksted, sadelmakerverksted, møbeltapetsererwerksted, veveri og strikkeri med moderne strikkemaskiner. Firmaet hadde også en egen fjærrensemaskin til dyne- og

puteproduksjon og en valkemaskin til ullvarer. Når møbler og sengeartikler var ferdigprodusert ble de brakt ut til kundene på hestevogn av firmaets kusker.

Kirsten Linde er konservator NMF ved MiA-Museene i Akershus med spesialfelt samtid. Hennes forskningsinteresse retter seg mot forbrukersamfunnet. Hun er utdannet historiker.

Firmaet fremstilte møbler på bestilling og hadde mange verksteder. Her ser vi tre håndverkere som lager madrasser på sadelmakerverkstedet.

FOTO: NARVE SKARPMOEN

Litteratur:

Hanssen, Reidar (Red.) Oslo Byleksikon (Tredje utgave).

Oslo: Kunnskapsforlaget. s. 215.

Linde, Kirsten (2017). Butikken som arena for køb og drømme. En beskrivelse af butikker i Oslo og Akershus baseret på fotografiske samlinger. *Forbrugets kulturhistorie. Butik, by og forbrugere etter 1660*. Andersen,

Kasper H., Kristoffer Jens og Mikkel Thelle (Red.)

Århus: Aarhus University Press. s.225–256.

Noter:

¹ <https://digitaltmuseum.no/search/?q=Gunerius+pettersen+magasinet>

² Branntakst 1903 for Storgata 34, 208/648; Branntakst

1905 Storgata 32, 208/648. Oslo Byarkiv.³Fortegnelse over folketallet den 31te december 1902 i gaarden no 34 Storgade i Kristiania by. Oslo Byarkiv.

Soria Moria

Eventyrlige historier fra Torshov

Soria Moria heter kulturhuset som står og troner midt i hjertet av Torshov. Huset har 90-årsjubileum i 2018, og har i alle disse årene bydd på sentrale og sanselige kulturformer som kino, bibliotek, teater, restaurant og konsertscene. Men hva er dette flotte byggets historie? Hvem har tegnet bygningen? Og ikke minst: hvem har betalt det?

Være eventyret nær

2. juledag 1928 åpnet Soria Moria offisielt for publikum. På scenen i den store kinosalen stod en revolusjonær, produktiv ung dikter og framførte sin spesialskrevne tekst. I ettertid er det blitt noe magisk over også det. Selveste Rudolf Nilsen skrev en hyllest til bygningen? Norges mest kjente arbeiderdikter! Hvorfor? Hvem hadde bestilt ham? Kjente han eieren, Wilhelm Blystad – eller barna hans? Kanskje hadde en fornøyd kinematografdirektør, Kristoffer Aamot, hyret ham? Eller spilte det inn at kona til Rudolf Nilsen, Ella, var vokst opp like ned i gata? Var han på en måte det nærmeste en kom til områdets «hjemstavnsdikter»? Eller holdt det at han var født på Vålerenga, vokst opp i Lakkegata – og faktisk slik var Østkantens

dikter? Eller var han bare den beste akkurat da, høsten 1928?

Vi kan godt tenke oss at Ella og Rulle (bare formelt kalt Rudolf) var sin tids kjendispar. I kulturkretser forstod man nok at disse to kom til å ha innflytelse. De var begavede. Hun med teater og han med diktning. Var nok ei fjær i hatten å ha ham til å sette ord på anledningen. Ella har beskrevet Rulle som en høy og kraftig mann «med åpent ansikt og vakkert, fyldig hår og en personlighet som skapte tillit, trygghet og respekt». Ingen kunne da tenke tanken at Rudolf Nilsen her gjorde en av sine siste framførelser. På sin reise til Frankrike og Spania året etter, skulle han få tuberkulose, og døde av den der! Stor sorg. Ella ble enke som 26-åring og skulle senere bli en av Norges mest kjente og profilerte

skuespillere i teater og film under navnet Ella Hval. Rudolf Nilsen ble bare 29 år gammel. Når han har fått, og beholdt, sin dikterposisjon i Norge, er det at han klarer å «forene en lavmælt solidaritet med en ekte kjærlighet til byen som by». Men ett år før han døde, fikk han og arbeiderbevegelsen oppleve at Østkanten får anerkjennelse ved at et bygg med kuppelhvelving, stjernehimme, søyler og fløyels seter ble bygd der de bodde: han og Ella og foreldrene deres. Alltid når man tar fram Soria Morias historie, gjør det inntrykk at han fra scenen framførte sitt spesialskrevne dikt:

SORIA MORIA

Soria Moria

Just her må byen ha et filmens slott
og navnet ikke være Torshaug kort og godt,
men Soria Moria – fjernt og stjerneblått!

Fra glansen øst og vest for solens gull
og mann i månens blanke smilehull
tas lyset inn med filmens tryllerull!

Og det skal senke sine stråler her,
at vi må være eventyret nær
iblandt når dagens byrde blir for svær.

For disse strålene er verdens eget lys!
– Og fattet sitter vi og ser det, uten gys,
at hele jorden kommer reisende til bys.

Den ganske jord med sletter, berg og hav,
fra ørkenen med strutsene i trav
til vidda der en reinflokk beiter lav...

Beständig skiftende fra sted til sted,
fra tid til tid, går filmen som et skred
i unge sinn og driver drømmen med.

Fra Metropolis' babelsbygg mot sky
Til tømmerkoja under granens ly
nomadens telt, kasernen i vår by...

Og gjennom menneskenes rare liv –
fra slagsmål mellom mann og mann på kniv
til ydmyg elskov mellom sinn som unge siv.

Og hele menskehetens lange gang,
snart smått og tungt, men snart i forte sprang.
snart spredt, snart fylket om en merkestang.

Og alle tider går oss flimrende forbi
fra før vår klode hadde vei og sti –
– Så rikt et eventyr kan filmen gi!

--

Ja, Soria Moria. Øst for alle ting
og rett i vest der Melkeveien gjør en sving –
men lettest når man det med Sagene ring!

Litt utenfor folkeskikken, ja!
Men ellers ligger det ganske bra!
Og alt skal heller ikke Centrum ha.

Just her i øst hvor mangt er grått i grått
kan trenges slikt et fagert drømmers slott,
men ei til lyst og ei til glemsel blott.

I aften da her lukter kristenblod
fra digre troll som sikkerlig må bo
i sogn langt vest for Bentsebro

bør leiligheten nyttes til et ord:
– Vi også elsker byen, hvor vi bor,
– og den skal også her bli smukk og stor!

Og det skal Soria Moria hjelpe til.
Vår skjønnhetstrang skal i dets lyse spill
bli smidd til våpen, slik som jern i ild.

Vi ser jo litt til livet her og der,
har vinduer til gata noen hver –
men vinduet til eventyret det er her!

Blystadvillaen i Sandakerveien 52. Villaen ble oppført i perioden 1889–91 for Hartwig Bache-Wiig, direktør for Akerselvans Papirfabrikker (det tidligere Bentse Brug), arkitekten var Harald Olsen. I løpet av 1890-tallet ble huset overtatt av brukseier G. W. Hammer som ble rammet av krakket i Kristiania i 1899. Fra år 1900 tilhørte villaen Blystad fabrikker, og senere er den innredet til kontorer.

FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN, 1890-ÅRENE/NORSK TEKNISK MUSEUM

Merkevarerne ved Blystad fabrikker var Diamant (for sytråd) og WB (Wilhelm Blystad). For konfeksjonsvarene fantes Løve-merket (fra 1937) og de tre A-er med tre stjerner over.

Wilhelms Soria Moria

I salen satt nok både Soria Morias arkitekt, Thorvald Astrup (1876–1940) – og eier av slottet, industriereieren Wilhelm Blystad (1880–1954). Astrup hadde fått oppdraget fra en initiativrik, hardtarbeidende, dynamisk og idrettsglad mann. I sine unge år var Wilhelm Arnt Blystad «en av Norges beste idrettsmenn», som det står i boka om Oslo idrettskrets 50 år (1967). Hans grener var femkamp og høyde, og han deltok i OL i London i 1908. Boka trekker fram at Blystads idrettslige suksess lå i «den sterke, energiske, kanskje litt hensynsløse handlekraft og sunne praktiske sans». Kanskje egenskaper som egnet seg på flere felt?

Wilhelm Blystad hadde fabrikk sin, Blystad fabrikker, «rett i ryggen» på Soria Moria. Her arbeidet det på det meste 250 kvinner og menn. Men hvorfor var Blystad nettopp her? Hva var hans nisje? I dag husker få fabrikkene, og hva fabrikkene produserte er nesten uvirkelig å ta inn over seg. Tenker vi over at det ligger rikdom i produksjon og salg av de aller minste tekstiler? Nødvendighetsartikler vi i dag importerer fra lavkostnadsland, som sytråd, strikk, bånd, remer og skolisser? Blystad visste det lå penger i slikt. I sine unge år hadde han vært

ansatt hos selveste Knud Graah, tekstilindustriens entreprenør ved Akerselva. Her lærte han fram til 1906 om fiber og tråd, nok til å starte i det små med en bånd- og lissefabrikk nede i sentrum. Ved hjelp av én vevstol laget hans firma veker for lamper og kokeapparater til bruk i norske hjem.

«syv millioner meter lisser og bånd»

I 1913 åpnet det seg en unik mulighet. Bentse Bruks gamle direktørvilla, den vi i dag kjenner som Blystadvillaen, med adresse i Sandakerveien var til salgs. Her avanserte han i bakbygningen og utvidet produktserien til å gjelde grovere og finere bånd, i tillegg til elastiske bånd. Litt senere utvidet fabrikkens med et fletteri for produksjon av skolisser, snorer og strikk. Neste utvidelsesfase gjaldt produksjon av sokkeholdere, armstrikker, korsettstropper, herre- og damebelter, skinnseiler, skinnklær – og ikke minst skinnhansker. I 1956 tallfester Blystads stolte bedriftspublikasjon produksjonen bak Soria Moria: De produserte ca. 1100 plagg (kapper, jakker og fritidsklær) i uken, 12 000 skinnbelter pr. måned og 90 000 hanskepar og «syv millioner meter lisser og bånd» årlig, for å nevne noe. Stolt blir det framhevet at de hadde såkalt «tekstilkonfeksjonering», det vil si

at fabrikkens også kuttet meterverer, emballerte og pakket nesten all sin produksjon for salg i butikker.

På Lilleborgs grunn

Alle fabrikkutvidelsene skyldtes et fantastisk tomtescop Wilhelm Blystad gjorde i 1918. På andre siden av Blystadvillaen fikk han kjøpt kjøpt 11 mål av eiendommen Lilleborg gård. Her, hvor prestene i Sagene hadde bodd fra 1883 til 1919, var det plass til å bygge både drømmeslott og stor og moderne fabrikk. Soria Moria ble bygget i «haven like op til den gamle gårds sydfasade» [...] «her blev nu kontor- og fabrikkvirksomhet det centrale, med ny bil- og bensinstasjon

mm», skriver Civis i en hovedstadsavis i 1936. Skribenten bak en lengre artikkel fra området, tar for seg de store endringene Lilleborg gård, Sandaker og Torshov hadde gjennomgått. I dag, mens vi fryder oss over Soria Moria, ser vi samtidig av avisartikkelen og fotografiene i den hva området har mistet: Lilleborg med lave bindingsverkbygninger fra tidlig 1700-tall, var sjarmerende og svært vakker.

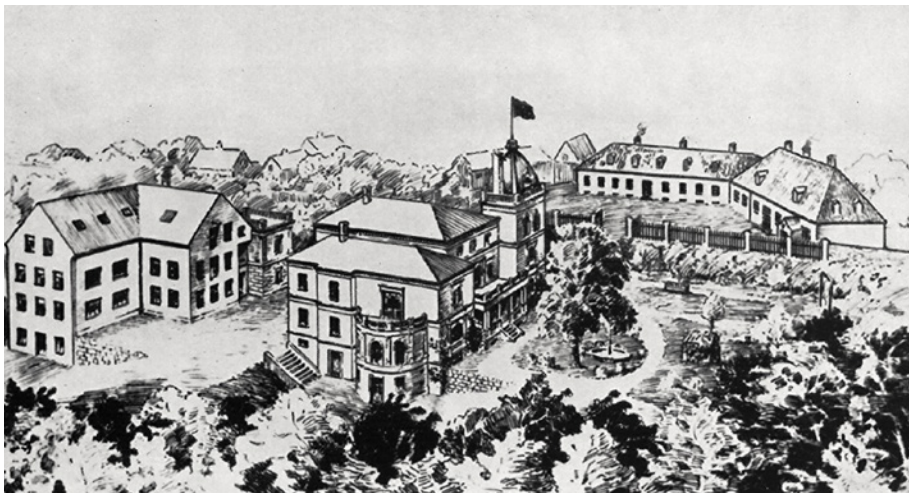
Hvorfor bygde Blystad?

Oslo kommune stod for utbyggingen av Torshov med alle sine gårder og leiligheter fra 1916 til 1926. Ikke så rart da at folk flest tror at Soria Moria også er et kommunalt bygg,

Hysj-hysj fra Blystad fabrikker

Minne fra en skadet arbeider i Blystads fabrikker er tatt med i boka «Livet langs elva»: En dame på knapt 60 år blir intervjuet i 1999. Hun har en skadd finger. Det er hennes minne fra konfeksjonsfabrikken. Flere leger har rost det fine arbeidet Legevakta gjorde den gangen de sydde tuppen av tåa hennes på langefingeren! Det var på 1950-tallet. Hun var alt for ung til å jobbe på fabrikkens, bare 13 1/2 år, men familien trengte pengene. Det var selvfølgelig under rengjøring av en maskin. Lo og tråder skulle bort, og så setter ei av de andre på maskina, mens hånda hennes var der... Nei! Hva kunne de gjøre – hun var jo der ulovlig. Bedriften hadde jo bare vært grei som ga henne arbeid. De dysset det ned alle sammen, og fingeren grodde så fint at. Hun fortsatte på kantina.

Slik så det ut inntil 1925. I bakgrunnen Lilleborg gård som ble revet for å gi plass til den nye fabrikkbygningen.

ILLUSTRASJON HENTET FRA BLYSTAD FABRIKKER. 1906 – 1956

Lilleborg gårds bakside like før den ble revet i 1936 og ga plassen sin til Blystads nye fabrikk. Den nye bensinstasjonen med funkistak stikker seg fram i bildet t.v. og kan besiktiges den dag i dag.

FOTO: FRITZ HOLLAND, 1936

ikke minst fordi det har den samme nyklassisistiske stil som den øvrige bebyggelse. Hele området er vakkert og harmonisk – og prikken over i-en er Astrups Soria Moria. Bygget har en dominerende plassering med et vakker, rundt søyleprydet hjørne som ønsker velkommen inn. Før bygget ble bygget inn av den nye funksjonalistiske fabrikk fra 1939/40, og de øvrige bygårdene i Sandakerveien, lå det enda flottere til. Det lå der og inviterte inn til film og drømmerier. Ingen kilder nevner spesifikt at Wilhelm Blystad hadde visjoner om å gi Østkanten et kulturhus. All litteratur som skriver om dette, skriver uspesifisert at industrieieren ønsket å være med på å gi sine arbeidere et kulturhus. Ingen sier hvor de har det fra. I 1933 hadde fabrikk 33 arbeidere, de neste 20 årene skulle fabrikk vokse voldsomt fram til å ha 250 i arbeid i 1956. Hadde Blystad sine 33 arbeidere i tankene? Ville han at det nybygde Torshov, med alle sine nye beboere og fabrikkarbeidere skulle tilbys kultur og mulighet for åndelig utvikling? Det vet vi ikke noe om. Det likevel alle kan enes om er at han var både modig og inovativ! Men først og fremst: et slikt storslagent bygg måtte først og fremst være lønnsom å investere i.

Soria Moria imponerer med sin nyklassisistisk søylefront og monumentale hjørneinngang. Bygget lå fritt og hadde god plass rundt seg til sist på 1930-tallet.

FOTO: ANDERS B. WILSE, CA. 1930

Langsiktig leietaker

Kan det være at karakteristikken av Blystad som sterk, energisk, med en porsjon «litt hensynsløs handlekraft og sunne praktiske sans» gjør seg utslag i å bygge fordi han har en sterk økonomisk og langsiktig leietaker?

I Elin Hallbergs hovedoppgave i Kunsthistorie framkommer det at Det kommunale kinoselskapet siden 1924 hadde hatt planer for kino i området. Boligdirektøren Harald Hals fikk oppgaven å utrede dette. Tomta som egnet seg for en kino eide Wilhelm

Blystad. Han viste seg å ikke være uvillig, og våren 1927 startet forhandlingene om å tegne en langsiktig leieavtale. Hallberg skriver om en interessant utgiftsfordeling mellom kommune og utbygger hvor Blystad skulle bekoste bygningen, mens Oslo

Soria Morias imponerende kinosal med plass til 1000 mennesker. Salen fotografert fra scenen.

FOTO: LEIF ØRNELUND, 1957

kommunale kinematografer skulle betale innredningen. Forøvrig skulle bygningen huse en større restaurant, en filial av Deichmanske bibliotek, seks butikker, to familieleiligheter og forøvrig mange kontorer. Ser man på skisser over bygningen ovenifra, ser

man at bygget først og fremst var en vifteformet kino, tvers gjennom bygget, fra hjørnet med inngangspartiet.

Den store salen tok hele 1000 publikummere. Det fortelles at på 1930-tallet kunne køen, med seks og seks i bredden, snirkle seg langt

oppover på fortauet i Vogts gate. Femforestillingen var ukas høydepunkt for barna i bydelen. 50 øre kostet kinobilletten for å se enten en Tarzan-film eller kanskje selveste Tom Mix. Klart det var stas og gøy og være der i en fullsatt sal! Kristoffer Aamot, direktør

for kinematografen i Oslo må ha vært såre fornøyd med å få en slik stor og flott kinosal på østkanten.

Fabrikken til Blystad er en saga blott, men Blystads Soria Moria står og troner fremdeles som et av byens flotteste kulturSLOTT.

Smått og godt fra Soria Morias historie

Blystad fremdeles: Ved 90-årsjubileet i 2018, er det eier av Soria Moria, Marte Blystad, som tar initiativ til å fokusere på bygningens historie. Oslo Museum og Byantikvaren liker ideen og arrangerte en Kjenn din byvandring ved Soria Moria i september 2018. Marte Blystad er oldebarnet til grunnleggeren Wilhelm Arnt Blystad. Eiendomsfirmaet har navnet Vogts gate 64 A/S, og har en rekke leietakere.

Mat og uteservering: Uteserveringen til restauranten forsvant noe så ettertrykkelig ved byggingen av den nye fabrikken sist på 1930-tallet. Tragisk sier vi i dag, og kjenner på hvor savnet den måtte være da den forsvant, og hvor gjerne vi ville hatt den i dag. Men, restaurant er her fremdeles. Flere markante restauratører kan nevnes: Først Poppe og frue i 17 år, så Brødrene Eckman de

neste 30 år, Hrorar Dege og så sønnen Christian Dege holdt stand til godt ut på 2000-tallet. I 2018 er det restauranten Hvaskjer ved Olaf Loly, som serverer gode retter og arrangerer konserter fra spisesalsarealene i 1. etasje.

Bibliotek og teater:

Deichmanske filial i Soria Moria var svært populært. I juleferien i 1933 ble det lånt ut nesten 7000 bøker til barna i området. Det var kveldsåpent på søndagene om vinteren, og ungene stod i kø for å få med seg «Eventyr-timene». Kun 130 slapp inn. I 1976 flyttet biblioteket til nye lokaler i Sandakersenteret. Tre år senere var Torshovteateret etablert i rommene som opprinnelig hadde vært bøkernes verden. Torshovteateret er en filial av Nationalteatret. Det lever i beste velgående og setter opp stykker som egner seg i et lite og intimt teater hvor publikum sitter rundt scenen.

Kulturslottet Soria Moria:

I august 2006 kunne man lese på nettstedet www.ballade.no: «Kulturslottet Soria Moria fyller nå ti år, og feirer med et jubileumsprogram som starter onsdag 23. august og avsluttes med siste arrangement i begynnelsen av september. Kulturslottet så dagens lys

i 1996, og startet opp som et samarbeidsprosjekt mellom Oslo Kinematografer, Torshovteatret, Bydel Sagene-Torshov, Philibolus AS og Vogtsgt. 64 AS. Formålet til Kulturslottet har vært å fremme og produsere genreuavhengige kulturopplevelser til et bredt publikum, primært med tilhold til bydelen. Nå ønsker Kulturslottet å utvide nedslagsfeltet til hele Oslo. – Vi har søknader inne hos Oslo kommune og Kulturrådet, og det blir veldig avgjørende for fremtida. Torshov viser seg å være en forlengelse av sentrum som hele byen kan dra nytte av, sier avtroppende kulturansvarlig Gry Zakariassen.» Det formelle samarbeidet er nå avsluttet, men bydelen har god kontakt med Cosmopolite.

Film og konsertscene: Det vises ikke filmer på Soria Moria lenger. Oslo Kinematografer bygde om en rekke ganger og tilpasset kinoen for nye tider. Kuppelen forsvant allerede i 1959 på grunn av lydproblematikk. I 1979 ble den store salen ombygd til to saler. Siste forestilling ble vist i 2014. En kort periode prøvde et privat kinoselskap å drive kino. Så tok det også slutt, og salen stod tom. Men ny kulturbruk var på vei: Etter en heftig oppussingsperiode var kinosalen tilpasset ønskene til det profilerte

For godt til å være sant. Soria Moria Restaurant med sin vakre og populære friluftrestaurant.

FOTO: S. GRAN KORTFORLAG, CA. 1930

konsertstedet Cosmopolite. De jaktet på nye lokaler og kunne åpne for sin aktivitet der 24. oktober 2008. Siden da har verden besøkt Soria Moria i alle musikalske former, og det passer jo godt. For som Rudolf Nilsen sa det på åpningsdagen i 1928:

*For disse strålene er verdens eget lys!
– Og fattet sitter vi og ser det, uten gys,
at hele jorden kommer reisende til bys.*

*Gro Røde er historiker og formidlings-
ansvarlig på Arbeidermuseet.*

Svært populært sted for barn og unge: Deichmanske Bibliotek, Thorshov filial på Soria Moria, hvor Torshovteatret holder til i 2018.

UKJENT FOTOGRAF, CA. 1935

Kilder og litteratur:

Diverse aviser fra Oslo Museum klipparkiv.

Diverse nettsider: Store norske leksikon snl.no,

www.industrimuseum.no,

www.ballade.no/sak/kulturslottet-soria-moria-jubilerer/

Blystad fabrikker. Oslo. 1906 - 1956. Parmann, Øistein (redaktør).

Bjerke, Ole Petter: Soria Moria 50 år. St. Hallvard 1978.

Falch, Ingvil: Soria Moria. I Moe, Jorunn og Solveig

Lading: Østenfor sol... Lesebok for Bydel Sagene

Torshov. 2000.

Muri, Beate: Ella og Rulle. Dagsavisen, 5. januar 2015.

Oslo idrettskrets 50 år, 1967.

Røde, Gro: Livet langs elva. 2000/2013.

Siggerud, Elin (Elin Hallberg): Kinoarkitektur i Kristiania

1912-1928. Hovedoppgave i kunsthistorie. UiO 2007

Movember og bartetrender

Christiania politis ordensavdeling, ca. 1895. 32 politimenn, alle med bart – bortsett fra et par som kompenserer med kraftig kinnskjeg
FOTO: J. DAVID

I november måned foregår hvert år en kampanje for å rette søkelyset på menns helse, med hovedvekt på prostata- og testikkelkreft, samt psykisk helse. Ordet «movember» er sammensatt av «moustache» og «november». Siden bevegelsen begynte i det små i Australia i 2003 har den fått et enormt omfang og er internasjonalt organisert gjennom *Movember Foundation*. Her i landet samarbeides det med Kreftforeningen og andre helsefaglige instanser. Store pengesummer til kreftforskning er innsamlet og bidraget til økt bevissthet om menns helse er udiskutabelt.

I korthet går kampanjen ut på at menn oppfordres til å la barter og skjegg gro i hele november måned. På denne måten blir barten samtaleemne i ulike sammenhenger – og med den som katalysator åpnes det for å snakke mindre tabubelagt om menns kropp og helse.

I de senere år har skjegg – og barter inkludert – blitt et langt mer vanlig syn igjen, ikke minst i såkalte hipsterkretser. Museets omfattende fotosamling dokumenterer klart at da portrettfotografiet vant sin store utbredelse utover i annen halvdel av 1800-tallet var skjegg og bart mer regel enn unntak hos den mannlige del av befolkningen. Utover på

Jurist og Venstrepolitiker Sofus Arctander var borgermester både i Bergen og Kristiania, hadde flere statsrådposter og var konstituert statsminister en kort periode i 1905. Og som vi ser var han innehaver av en usedvanlig flott hår- og skjeggprakt.

FOTO: R. OVESEN, CA. 1885

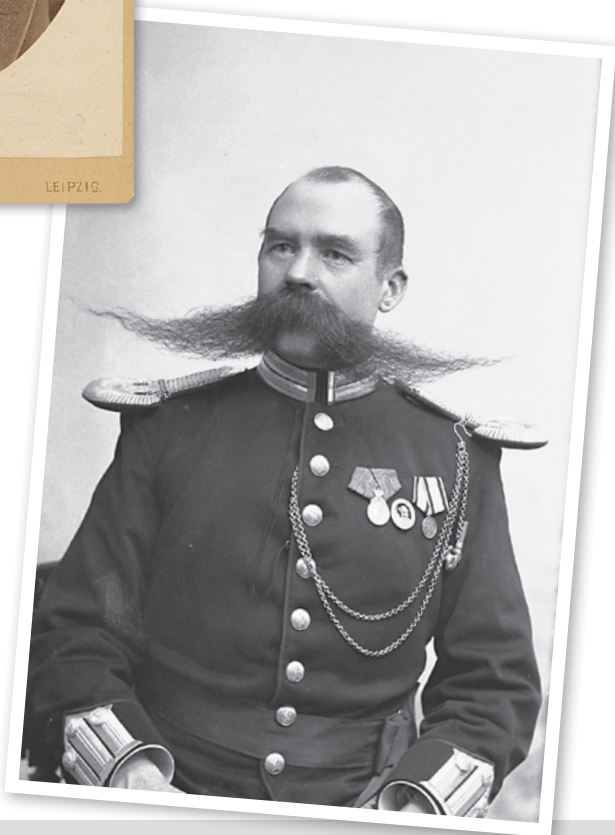
Oscar II – med et relativt lite velpleiet kongelig ansiktshår.

FOTO: GÖSTA FLORMAN, CA. 1870

Edvard Grieg hadde *schwung* også på hår og bart. Her fotografert som 36-åring i Leipzig.

FOTO: GEORG BROKESCH

Fanejunker i H.M. Kongens norske Garde, Even Gaarder, ca. 1895. Ikke minst i kombinasjon med militære uniformer ser vi tildels ekstraordinært utformede barter.

FOTO: GEORG BROKESCH

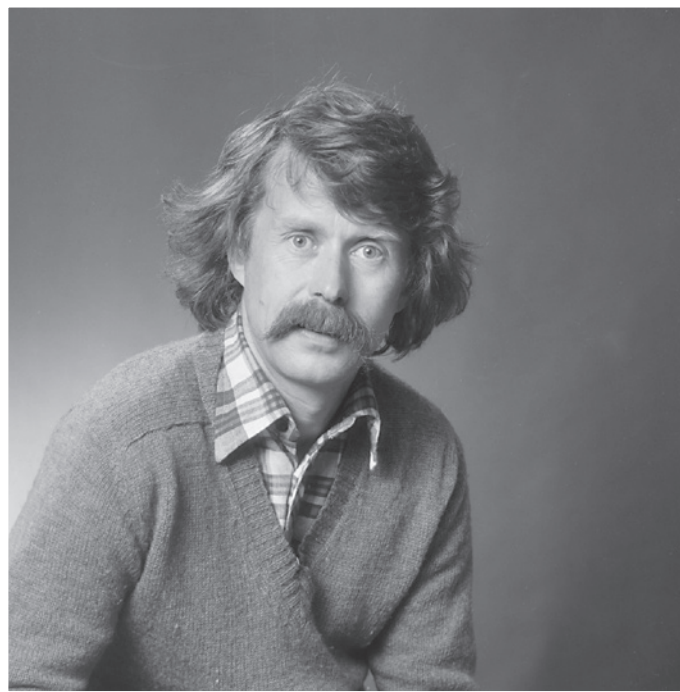
Tre elegante og bebartede herrer som gikk til fotografen sammen i 1911.

FOTO: SZACINSKI

1900-tallet forsvant ansiktshåret mer og mer, inntil det dukket opp igjen på 1970-tallet både blant hippier og mer velfriserte moteløver.

Ansiktshåret er blitt sett på som et uttrykk for mandighet og virilitet.

At skjeggveksten begynner markerer dessuten overgangen fra gutt til mann. Når skjegget forsvant utpå 1900-tallet kan det sees i sammenheng med denne tidens ungdomsdyrkelse – glattbarbert kunne man

Forfatter Arild Nyquist får representere 1970-tallets bartetrend.

FOTO: LEIF ØRNELUND, 1978

fremstå som yngre enn om man lot ansiktet være dominert av de aldersmarkørene som skjegg og barter er.

Besøk Bymuseet i julen

Museet holder åpent
til og med
22. desember.

I butikken finner du fine
julegaver til store og små.
Vi har leker, gnav, skjerf,
smykker og spennende bøker.

Vi har også åpent i romjulen:
27.–30. desember
Velkommen!

Kyss under mistelteinen.
FOTO: RIGMOR DAHL DELPHIN

Førjul på Frogner

Sofia Foto, Christian Meyer / Omslag.com

Søndag 2. desember kl. 11–16

Førjul på Frogner

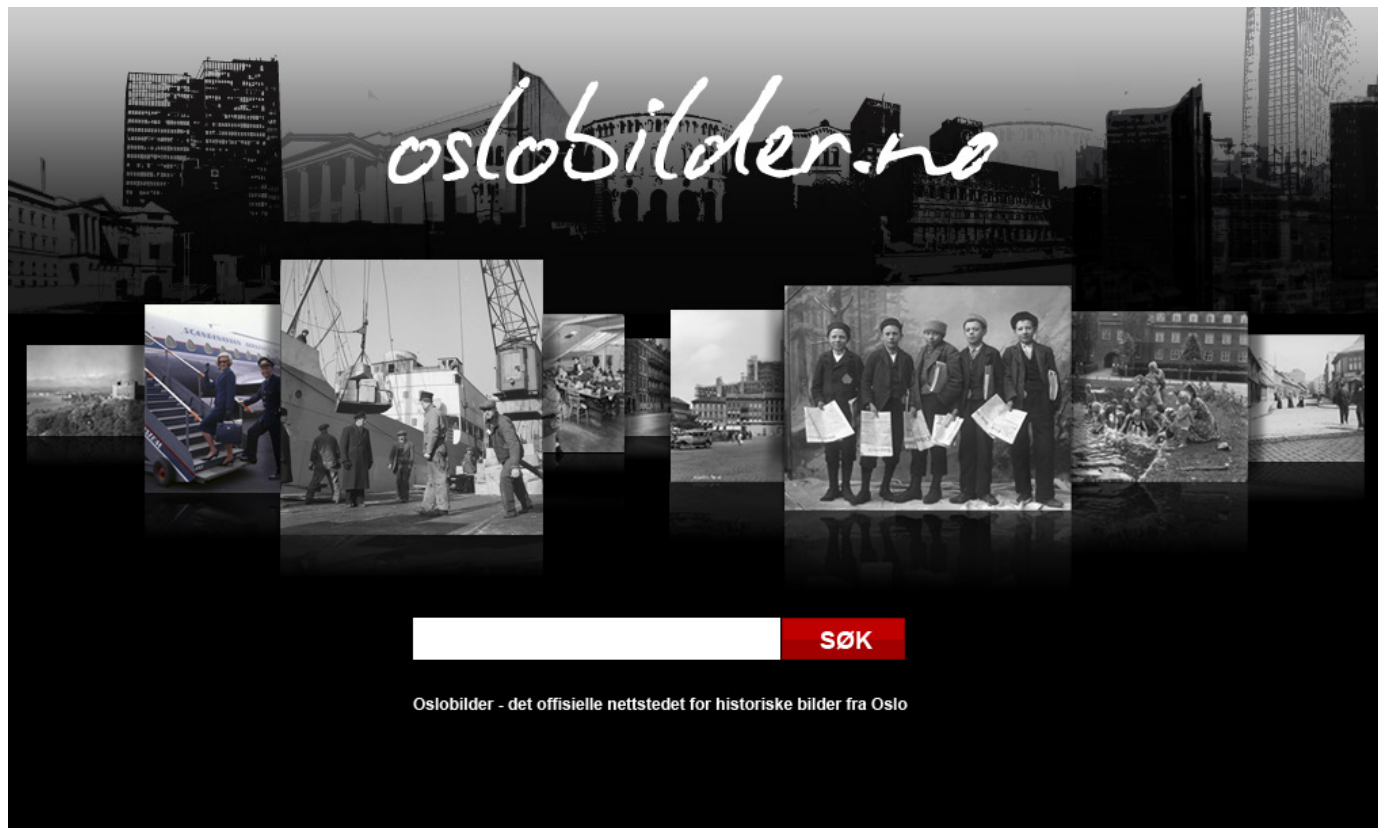
Byens hyggeligste juleverksted?

Vi lager halmfigurer, grankranser, juletrekurver, julekort, tinnsoldater m.m.
Sanglek rundt juletreet i ballsalen og visning av gamle oslofilmer. Velkommen!

om; bymuseet

HVIS DU VIL SE FLERE HISTORISKE OSLOBILDER ENN DE SOM ER TRYKT I BYMINNER
BESØK NETTSTEDET OSLOBILDER.NO

oslobilder.no er en ren bildebase hvor du finner et bredt utvalg fotografier og malerier fra Oslo. Blant disse finner du noen av de beste bildene fra 8 institusjoner som forvalter bilder fra Oslo.

Bidragstjerne er Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Norsk Folkemuseum, Oslo Byarkiv, Oslo Museum, Telemuseet, Norsk Teknisk Museum, DEXTRA Photo og Universitetsbiblioteket i Bergen.

Det er mulig å bestille eller laste ned bilder, bidra med kommentarer eller gi tilleggsopplysninger.

Om; oslo museum

Oslo Museum mottar støtte fra:

VIL DU BLI BEDRE KJENT MED OSLO? BLI EN VENN!

Er du medlem av Bymuseets venner kommer du gratis inn på museet, får tilsendt Byminner og invitasjoner og spesialtilbud på utvalgte arrangementer.

Medlemsskap Bymuseets venner: kr. 400,-

Bedrifter/institusjoner: kr. 1.200,-

Livsvarig medlemskap: kr. 5.000,-

Abonnement Byminner: kr. 250,- pr. år

Løssalg Byminner: kr. 100,-

For mer informasjon eller innmelding, kontakt oss på post@oslo-museum.no

Billettpriser: kr 90,- / 70,- / 50,- (gratis for barn)

Gratis adgang den første lørdagen i måneden

Teatermuseet har også venneforening som gir gratis adgang til museet.

Se oslo-museum.no

Oslo kommune

KULTURDEPARTEMENTET

om;
oslo museum

www.oslomuseum.no

om; bymuseet   **om;** arbeidermuseet   **om;** interkulturelt museum   **om;** teatermuseet

Utgitt av Oslo Museum
ISSN 0007-77631

Til Bymuseets venner og abonnenter.
Adresseforandring meldes til Oslo Museum, tlf: 23284170 - epost: post@oslomuseum.no